

Jusuf Kadrić

BRČKO

GENOCID I SVJEDOČENJA

Brčko: maj 1992.
Brutalno ubijanje civila
na ulicama Grada.
Zločinac Stojan Mihajlović
ubija Huseina Kršu.

I S P R A V K A

Priilikom oblikovanja ilkovnog rješenja knjige, potkrala se greška. Naime, na unutarnjim stranama korica, kao i na strani 174, umjesto "Stojan Mihajlović" treba da piše "Goran Jelisić".

IZDAVAČ

IZDAVAČ:
Institut za istraživanje zločina protiv
čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo

ZA IZDAVAČA
Prof. dr Smail Čekić

UREDNIK
Prof. mr Muharem Kreso

RECENZENTI
Prof. dr Jusuf Žiga
Prof. dr Smail Čekić

LEKTOR I KOREKTOR
Mr Rašida Kadrić

Naslovna strana
Dževad Hozo, akademik

ŠTAMPARIJA
CPU RAIL PRINT Sarajevo

TIRAŽ
1000 kom

Za štampariju
Nedim Dizdar

Jusuf Kadrić

BRČKO

GENOCID I SVJEDOČENJA

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

UDK 341.48 (497.6 : 297=163.4) (092)

UDK 341.31 (497.6) “ 1992/1996 ” (092)

KADRIĆ, Jusuf

Brčko : genocid i svjedočenja / Kadrić Jusuf. -
Sarajevo : Institut za istraživanje zločina protiv
čovječnosti i međunarodnog prava, 1998. - 363 str.
: ilustr. ; 25 cm

Bibliografske i druge bilješke uz tekst

ISBN 9958-740-04-4

COBISS-ID 855302

*Na osnovu MIŠLJENJA Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture
i sporta broj: 02-413-7085/98 od 11.12.1998. godine, te člana 19. tačka
13. Zakona o porezu na promet proizvoda i usluga, ova knjiga se oslobađa
plaćanja poreza na promet proizvoda i usluga.*

Jusuf Kadrić

BRČKO

GENOCID I SVJEDOČENJA

Sarajevo, 1998.

Uvodne napomene

Za vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu srbijansko-crnogorski agresor je, u sadejstvu sa srpskim kolaboracionistima iz Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske, u cilju formiranja etnički čiste srpske države „Velike Srbije”, izvršio genocid i druge zločine, radi uništavanja države Bosne i Hercegovine i biološkog i duhovnog istrebljenja Bošnjaka.

Naime, agresor je organizirano ubijao i masakrirao muškarce, žene, djecu i starce bošnjačke nacionalnosti, pljačkao i razarao njihovu cjelokupnu imovinu i druge materijalne vrijednosti; prisilno ih izgonio sa vjekovnih staništa i raseljavao, čime je ta područja pretvarao u jednonacionalna, na koja je naseljavao stanovništvo srpske nacionalnosti; deportovao, masakrirao i ubijao u koncentracionim logorima; prijetio, zastrašivao, hapsio, premlaćivao, mučio, proganjao i izgladnjivao u zatvorima, od čega su mnogi svakodnevno umirali; masovno silovao i seksualno zlostavljao žene, djevojke, pa i djevojčice, zvjerski sijekući pojedine dijelove njihovog tijela, te ih zatim ubijao; u logorima, zatvorima, hotelima, garažama, privatnim kućama i drugim mjestima držao silovane žene, djevojke i djevojčice i time namjerno sprečavao prekid neželjene trudnoće; tjerao na prisilan rad, uzimao i ubijao taoce;

neselektivno i nesrazmjerno koristio silu, opsadu i žive štiteve; vršio nezakonite pretese i zapljene, te bespravno otpuštao sa posla; namjerno napadao, razarao i uništavao civilne ciljeve: gradove, varoši i sela; pustošio ljudska ognjišta neopravdano vojnim potrebama; planski i selektivno pljačkao, razarao i uništavao privredne objekte, kompletnu infrastrukturu Bosne i Hercegovine (saobraćajnice, PTT instalacije, radio i TV predajnike, električne dalekovode, vodovode i rezervoare za vodu, zdravstvene ustanove i dr.) i prirodne resurse (šume, vodotoke, rudnike i sl.); surovo postupao sa ranjenicima, bolesnicima i ratnim zarobljenicima; napadao na bolnice i druge zdravstvene ustanove, kao i medicinsko osoblje i ponovo, još teže, ranjavao i ubijao zatečene ranjenike; napadao i ubijao novinare; uništavao i zatirao kulturno-historijske i vjerske spomenike; nasilno prevodio Bošnjake u pravoslavlje; opstruirao humanitarnu pomoć i napadao na humanitarne konvoje i osoblje humanitarnih organizacija, i dr.

Srbijansko-crnogorski agresor je na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine, posebno na području istočne i sjeverne Bosne, kao i na području Unsko-sanske regije, izvršio masovna smaknuća i masovne masakre nad civilima - Bošnjacima. O tome, pored bezbrojnih činjenica, svjedoči i veliki broj masovnih grobnica, uključujući i one u Brčkom.

Knjiga "BRČKO - GENOCID I SVJEDOČENJA", koju je pripremio Jusuf Kadrić, govori o strašnom stradanju

civila. Bazirana je na svjedočenjima žrtava zločina.

Svjedočenja su prikupljena najvećim dijelom tokom snimanja TV-filma i serije “DOSSIER BRČKO”. Kadrić je lično snimio pedeset izjava svjedoka u trajanju od preko dvije hiljade minuta, a uz to koristio i arhivske izjave u trajanju oko hiljadu minuta, kao i izjave iz drugih izvora.

Za knjigu su, pored pomenutih izjava neposrednih svjedoka zločina, korišteni i arhivski materijali Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, dokumenta organa Ujedinjenih nacija, zaduženih za ljudska prava na teritoriji bivše Jugoslavije, te jedan broj, već objavljenih svjedočenja, kao i publikovani rezultati istraživanja (izvori i literatura su naznačeni u napomenama).

Većina fotografija u knjizi presnimljena je iz TV filma i serije “DOSSIER BRČKO” Televizije Bosne i Hercegovine. Jedan broj fotografija uzet je iz knjige “BRČKO 1992/1993, SLIKE RATA”, a drugi iz štampe.

Zahvaljujemo se RTV Bosne i Hercegovine na ustupljenom materijalu.

Također, zahvaljujemo se Vladi Tuzlansko-podrinjskog kantona i federalnom dijelu opštine Brčko na finansijskoj podršci.

Izdavač

VOJNE PRIPREME ZA ZLOČINE U BRČKOM

Agresija na Bosnu i Hercegovinu je u prvoj polovini 1992. uveliko bila u toku. Okupacija Brčkog, međutim, još nije bila **efektivna**, i u pokušajima da se to ostvari protekao je i čitav april.

Imajući u vidu strateški značaj Brčkog za realizaciju nacionalističkog velikodržavnog projekta “Velika Srbija”, srpsko-crnogorski agresor je na području Brčkog, koje se nalazilo u zoni odgovornosti 17. korpusa JNA, koncentrirao velike snage, iz sastava više korpusa (Tuzlanski, Novosadski i Banjalučki korpus JNA) i raznih srpskih oružanih formacija (arkanovci, šešeljevci, specijalci kapetana Dragana Vasiljkovića, martićevci, zatim “dobrovoljci” Ljubiše Savića, te druge dobrovoljačke čete, kao npr. 7. novosadska, iz raznih mjesta Srbije i Crne Gore). Sve ove jedinice bile su pod komandom JNA, koja ih je naoružala, opremila i obučila. Sredinom aprila 1992. jedinice JNA na čitavom prostoru Bosne i Hercegovine, prema strogo povjerljivim dokumentima JNA (“Vojna tajna”), “**obezbjeduju važnije komunikacije i objek-**

te, a blokirale su i glavne punktove na ulazu i izlazu u Sarajevo... Jedinice Kninskog, Bilećkog i Podgoričkog korpusa uspješno izvode b/d” (borbena dejstva-prim. S.Č.). U toku noći 16./17. aprila 1992. Taktička grupa 17, zajedno sa kolaboracionističkim jedinicama srpske Teritorijalne odbrane i policije, zaposjela je sve **“vitalne objekte”** u Bosanskom Šamcu. Dio snaga 17. korpusa je 17. aprila držao Bosanski Šamac, a **“artiljerija je posela položaje u cilju sprečavanja prelaska reke Save iz Republike Hrvatske”**.¹

Uoči agresije na Bosnu JNA masovno naoružava srpsko stanovništvo u Bosni i Hercegovini.² Organizacija i realizacija tog zadatka povjerena je, uglavnom, operativcima vojne kontraobavještajne službe. Savezni sekretarijat za narodnu odbranu organizuje, podržava i odobrava izuzimanje naoružanja, kako

¹ Arhiv Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu (u daljem tekstu AIIZ; 2-1239, Komanda 17. korpusa, Str.pov. br 11/43-460, 6.april 1992. — Komandi 2. vojne oblasti dr, Izvještaj o stanju u zoni korpusa; Isto, 2-1260, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-1987, 5.april 1992. — Generalštabu Oružanih snaga SFRJ — Operativni centar; Isto, 2-169 i 1279, Vojna pošta 5027, Sarajevo, Int.br. 25/25/142-760, 16.april 1992, — Na ličnost komandanta; Isto, 2-1274, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni centar, Str. pov. br. 10/36-2298, 17.april 1992. - Operativnom centru Generalštaba oružanih snaga SFRJ, “Vrlo hitno”; Isto, 2-1245, Komanda 17. korpusa, Str. pov. br. 11/4-3, 17.april 1992. — Komandi 2. vojne oblasti (Operativnom centru), Izvještaj o stanju na teritoriji.

² Detaljnije o tome vid.: S. Čekić, AGRESIJA NA BOSNU I GENOCID NAD BOŠNJACIMA 1991.-1993, Sarajevo, 1994, str. 37-104.

pješadijskog, tako i artiljerijskog, zatim municije i opreme od JNA i Teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine (u skladištima JNA) za naoružavanje i opremu srpskih oružanih formacija. Oficiri JNA su naoružavali Srbe na teritoriji cijele Bosne i Hercegovine, dijeleći im u kasarnama oružje, municiju i druga materijalno-tehnička sredstva i opremu.³

Očekujući otpor planiranim mjerama i oružanim akcijama, Generalštab Oružanih snaga SFRJ i Savezni sekretarijat za narodnu odbranu su sve komande, jedinice i ustanove JNA u Bosni i Hercegovini dobro pripremili, te obilno naoružali i opremili materijalno-tehničkim i intendantskim sredstvima i opremom.⁴

U skladu sa naređenjem Generalštaba Oružanih snaga SFRJ, posebno od 30. decembra 1991. i instrukcijama Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu, naročito od 21. februara i 20. aprila 1992., JNA je naoružala i opremila nelegalne srpske jedinice teritorijalne odbrane i policije koje je organizirala SDS, kao i druge srpske "dobrovoljačke" jedinice, kako u Bosni i Hercegovini, tako i u Hrvatskoj. Na taj način JNA je naoružala, opremila, popunila i obučila većinu srpskog stanovništva u rukovanju i gađanju pješadijskim i artiljerijskim

³ Isto, str. 44.

⁴ Isto, str. 83-84.

naoružanjem, što potvrđuju brojna dokumenta.⁵

Naoružavanje, opremanje i obučavanje srpskog stanovništva na području Brčkog organizirali su, u saradnji sa vođama Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine, oficiri JNA iz brčanskog garnizona: komandant kasarne - potpukovnik Pavle Milinković,⁶ Predrag Manojlović, Stevan Nikolić, Miodrag Kostić, Dragomir Todorović, Slobodan Milenković, Milorad Jovović, Radoje Bekčić, Marko Subotin, Momčilo Petrović - kapetan službe bezbjednosti, Dušan Subotić, Milovan Adamović, Momir Cvetković i drugi. Oni su, u svojstvu aktivnih vojnih lica, prihvatajući velikosrpsku nacističku ideologiju, u periodu od avgusta 1991. do marta 1992, podijelili veće količine oružja, municije i vojne opreme, članovima i simpatizerima petokolonaške Srpske demokratske stranke – SDS u Brčkom i okolnim selima. Pored toga, oni su planirali i organizirali dislokaciju ustanova, skladišta i jedinica JNA, te stacioniranje artiljerije u sela sa srpskom većinom (Pelagićevo, Obudovac, Ražljevo, Potočari i Donji Brezik), kao

⁵ Isto, str. 83-104.

⁶ Isto, str. 75.

Komandant kasarne JNA u Brčkom, pukovnik Stjepan Hlapec (Hrvat) je uoči agresije na Bosnu i Hercegovinu smijenjen, a na njegovo mjesto je postavljen potpukovnik Pavle Milinković, "pouzdan" Srbin (Kazivanje Đure Kozara dato autoru 10. marta 1998.).

i izvođenje borbenih dejstava i vršenje zločina nad civilima bošnjačke i hrvatske nacionalnosti, radi formiranja etnički čiste “srpske opštine Brčko”.⁷

⁷ Isto; Vid.: **Dnevni izvještaj o agresiji i terorizmu protiv Republike Bosne i Hercegovine**, Ured za informiranje Vlade Republike Bosne i Hercegovine, br. 85, 18. juli 1992; RATNI ZLOČINI NA TUZLANSKOM OKRUGU, Tuzla, 1996, str. 83;

Mnoga skladišta rezervi naoružanja, municije i pogonskog goriva JNA je tajno dislocirala na druge lokacije, kako bi “obezbedila sigurnost i njihovu upotrebu” Tako je, primjera radi, 10.368 cijevi naoružanja i 137 tona municije iz trupnog skladišta “Krepšić” kod Brčkog izmješteno u novo skladište na prostoru Lopare-Ugljevik — AIIZ, 2-75, Komanda 2. vojne oblasti, St.pov.br. 908-1, 20.mart 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ (“na ličnost NGŠ”); Isto, 2-96, Komanda 2. vvojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2200, 13. april 1992.- Generalštabu Oružanih snaga SFRJ (Operativni centar) i dr.

Prije napada na Brčko JNA je, prema kazivanju svjedoka, “poredala tešku artiljeriju u selu Potočari. Pošto se to selo od moje kuće nalazi udaljeno svega oko 500 metara vidjela sam stacioniranje artiljerije i pješadije u Potočarima. Takođe, iz kasarne u Brčkom okrenute su cijevi tenkova prema nama. To isto uradili su i u drugoj kasarni, na izlazu iz Brčkog prema Bijeljini. Svu artiljeriju, koju su četnici poredali oko Brčkog, noću bi prethodno izvlačili sa ranijih položaja, a i ukopavanje artiljerije vršili su noću” (ZLOČINCI I ŽRTVE, Živinice, 1995, str. 119).

Pošto se u Brčkom nalazila kasarna JNA, “mještani srpske nacionalnosti su se gotovo svi uključili u redovnu vojsku”. Naime, “ogroman broj Srba iz Brčkog i okolnih sela odaziva se na poziv bivše JNA u rezervu. Sve je više uniformisanih lica u gradu, a sve manje civila. Nekoliko mjesnih zajednica sa većinskim srpskim življem otvoreno pokazuje svoje opredjeljenje, te se u skoro apsolutnom broju odaziva plebiscitu, a na referendum za nezavisnu i suverenu Bosnu i Hercegovinu ne izlaze, dok u Mjesnoj zajednici Grčica demoliraju prostorije i zabranjuju rad komisije za provođenje referenduma....., nikoga više nema na ulicama, osim sve većeg broja nepoznatih bradonja u SMB uniformama” (Isto, str. 119 i 125).

JNA i druge srpske oružane formacije su 17. aprila 1992, artiljerijom i oklopnim jedinicama, opkolile Brčko, u kome se, inače, nalazio jak vojni garnizon, kao i Gradačac, koji je **“opkoljen na širem prostoru”**. Na raskrsnici prema Brčkom stacionirane su oklopne jedinice JNA. I u Pelagićevu je koncentrirana veća jedinica JNA. Kod termoelektrane Ugljevik JNA je locirala artiljerijski divizion i manju tenkovsku jedinicu.⁸

Neposredno uoči oružanog napada na Brčko najviše vojno rukovodstvo SFRJ je, prema raspoloživim podacima, aktivno uključeno u izvođenje agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Brojni dokumenti, posebno oni vojne provenijencije visokog stepena povjerljivosti, potvrđuju njihovo neposredno angažiranje u agresiji na Bosnu. Dokaz za to je, između ostalog, i boravak komandanta Oružanih snaga SFRJ (generalpukovnika Blagoja Adžića) i komandanta 1. vojne oblasti (generalpukovnika Živote Panića), “sa grupom starešina”, na teritoriji Bosne i Hercegovine i nakon njenog međunarodnog priznanja. Tako su generali Adžić i Panić, krajem aprila 1992, interesujući se, između ostalog, i za borbenu gotovost svih jedinica, boravili na području Republike Bosne i Hercegovine. Tom prilikom general Adžić boravio je, u svojstvu zastupnika Saveznog sekretara za narodnu odbranu, u

⁸ S. Čekić, n.d., str. 127.

Banjoj Luci i vodio razgovor sa komandantima 5., 9. i 10. korpusa koji su mu referisali o borbenoj gotovosti jedinica. General Panić je, u svojstvu vršioca dužnosti načelnika Generalštaba Oružanih snaga SFRJ, tada posjetio Komandu 17. korpusa u Tuzli u cilju sagledavanja ukupne situacije u zoni odgovornosti tog korpusa, koji je bio potčinjen Komandi 1. vojne oblasti, sa sjedištem u Beogradu.⁹

I dok su se dva generala vratila u svoje komande i razmatrala obavljene posao, u ranim jutarnjim satima 30. aprila 1992. JNA je srušila most na Savi koji povezuje Brčko i Gunju, čime je prekinuta komunikacija između Bosne i Hrvatske. Naime, tada su brojni autobusi u kojima su bili bosanski "gastarbajteri" iz Zapadne Evrope na putu kući za prvomajske praznike, kao i jedan broj izbjeglica, čekali na prelaz preko mosta. JNA je, u trenutku dok su ljudi prelazili preko mosta, minirala most. Pri tome je ubijeno na desetine ljudi. **"Komadi ljudskog tijela ležali su po ulicama: ruke, noge, glava žene sa dugačkom crnom kosom nasred ulice, iza Opštine"**. Od siline eksplozije, popucala su stakla u Brčkom, "sve je bilo

⁹ AIIZ, 2-113, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str.pov. br. 10/36-2525, 30. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar, i drugima; Isto, 2-114, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str.pov.br. 10/36-2548, 01.maj 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ i drugima, Borbeni i operativni izvještaj.

razbijeno i nijedan izlog, niti prozor nije ostao čitav”.¹⁰

Nekoliko minuta nakon rušenja mosta na Savi JNA je srušila i željeznički most na pruzi Tuzla-Vinkovci.¹¹

Koristeći opšti metež u gradu, jedinice JNA su, u sadejstvu sa kolaboracionističkom srpskom Teritorijalnom odbranom i milicijom, te drugim srpskim oružanim formacijama, 1. maja 1992. vojno okupirale Brčko, a zatim su zauzele značajnije privredne objekte, Poštu, Radio, TV i prostorije MUP-a.¹²

¹⁰ RATNI ZLOČINI U BOSNI I HERCEGOVINI, II dio, Helsinki Watch, Odjel Human Rights Watcha (u daljem tekstu: Ratni zločini u Bosni i Hercegovini), Sarajevo, 1993, str. 191; AIIZ, 2-114.; ZLOČINCI I ŽRTVE, str.119, i 125-126; RATNI ZLOČINI NA TUZLANSKOM OKRUGU, str. 83. Interesantno je pomenuti da Komanda 2. vojne oblasti u svom izvještaju, Br. 10/36-2548, od 1. maja 1992, navodi kako su “počinioci rušenja mosta nepoznata lica, koji su prije rušenja mosta zarobili pripadnike MUP-a koji su obezbeđivali mostove” (AIIZ, 2-114, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str.pov.br. 10/36-2548, 1.maj 1992. – Generalštabu Oružanih snaga SFRJ i drugima, Borbeni i operativni izvještaj), što je očigledan primjer da se izbjegne odgovornost za zločine.

Tačan broj žrtava na savskom mostu nije utvrđen. Prema kazivanjima svjedoka tada je ubijeno 60 ljudi. Navodeći kako su “počinioci mosta” navodno “nepoznata lica”, Komanda 2. vojne oblasti tvrdi da je tada “poginulo 5 civila” (RATNI ZLOČINI NA TUZLANSKOM OKRUGU, str. 83-84; AIIZ, 2 – Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str.pov.br. 10/36-2548, 1.maj 1992.—Generalštabu Oružanih snaga SFRJ i drugima, Borbeni i Operativni izvještaj).

¹¹ Isto.

¹² Isto. Prvog maja 1992. “Srbi su naselju Dizdaruša postavili ultimatum za predaju oružja, i to do 15 sati. Do predaje oružja nije došlo. Onda

Nakon okupacije agresor je u Brčkom izvršio brojne zločine, među kojima i najteži oblik zločina - genocid.

je tačno u 15 sati počelo granatiranje Dizdaruše. Ja sam se sa svoje dvoje djece evakuisala za Zovik, a moj muž je, zajedno sa ostalim muškarcima, stao na branik Dizdaruše....” (ZLOČINCI I ŽRTVE, str. 119).

Istoga dana “došlo je do napada na naselje Rosulje, u dijelu grada zvanom Kolobara. U tom dijelu živio sam i ja, pa sam otišao u podrum sa još šest ljudi (tokom napada). Nismo imali oružja i ostali smo u podrumu 3 dana. Napad je započela JNA i paravojna četnička formacija. 3. maja oko 16 sati čuli smo viku napolju. Vikali su: ‘Hajde, Turci! Izadite iz svojih pacovskih rupa!’ Zatim su otvarali rafale po prozorima. Pucali su i vikali ‘Izlazite, ili ćemo vam baciti ručne granate!’” (RATNI ZLOČINI U BOSNI I HERCEGOVINI, str. 197-198).

B R Č K O
GENOCID I SVJEDOČENJA

I

**DOGAĐAJI DO POČETKA NAPADA
NA BRČKO**

1. Višestranački izbori u Brčkom 1990.

Po popisu stanovništva u Bosni i Hercegovini iz 1991. godine opština Brčko je imala 87.627 stanovnika. U toj strukturi, 38.617 su bili Bošnjaci (44,07%), 22.252 Hrvati (25,39%), 18.128 Srbi (20,69%), Jugosloveni 5.731 (6,54%) i Ostali 2.899 (3,30%). Među Jugoslovenima i Ostalim najviše je bilo Bošnjaka.

Sam grad Brčko brojao je 41.406 stanovnika, od čega Bošnjaka 22.994 (55,53%), Srba 8.253 (19,93%), Hrvata 2.894 (6,99%), Jugoslovena 5.211 (12,58%) i Ostalih 2.054 (4,96%).¹³

Na prvim poslijeratnim višestranačkim izborima, održanim 18. novembra 1990. Godine, Savez komunista Bosne i Hercegovine - Stranka demokratskih promjena (SDP) osvojila je 27%, Stranka demokratske akcije (SDA), uglavnom sa članstvom bošnjačkog sastava, 26%, Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) 22% i Srpska demokratska stranka (SDS) 14% glasova. Preostalih 11% glasova podijelili su Stranka

¹³ Nacionalni sastav stanovništva, Rezultati za Republiku po opštinama i naseljenim mjestima 1991, Statistički bilten, br. 234, Državni zavod za statistiku Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1993, str. 27-28.

reformskih promjena, Demokratski savez socijalista, Liberalna stranka i Muslimansko-bošnjačka organizacija.¹⁴

Iako je dobila najviše glasova, SK BiH - Stranke demokratskih promjena nije pronašla koalicionog partnera za konstituiranje vlasti. Stranka demokratske akcije, Hrvatska demokratska zajednica i Srpska demokratska stranka su, sukladno dogovoru na nivou Bosne i Hercegovine, formirale koaliciju, na osnovu koje je konstituirana vlast.

Utvrđene su tri ključne funkcije u Opštini: predsjednik, načelnik Stanice javne bezbjednosti i predsjednik Izvršnog odbora. Iz redova SDA, kao najjače stranke po broju mandata, za predsjednika Opštine izabran je Mustafa Ramić, za načelnika Stanice javne bezbjednosti član HDZ Stjepan Filipović, a Pero Marković je, kao predstavnik SDS-a, postavljen na mjesto predsjednika Izvršnog odbora. Navedene stranke su, na osnovu dogovora, iz svojih redova birale i zamjenike ključnih funkcija. Mato Jurišić, član HDZ, izabran je za potpredsjednika Opštine, a Munib Jusufović, član SDA, za potpredsjednika Izvršnog odbora. Uz nosioce izvršne vlasti, o svim bitnim pitanjima u opštini odlučivali su i predsjednici navedenih

¹⁴ Arhiv Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu (u daljem tekstu: AIIZ), inv.br.5042, Izjava M.S.

stranaka: SDA dr. Ibrahim Ramić, HDZ Mijo Anić i SDS dr. Milenko Vojinović – Beli.

Saradnja među nosiocima političke i izvršne vlasti u Opštini, uglavnom je ovisila o ponašanju vlasti na nivou Bosne i Hercegovine, a za HDZ i SDS, uz to, i od političkog rukovodstva u Zagrebu i Beogradu, jer su bile filijale HDZ Hrvatske i Socijalističke partije Srbije. Velikoserpski planovi Slobodana Miloševića, prihvaćeni od srpskih kolaboracionista u Bosni i Hercegovini, sve su više uticali na politiku SDS i u opštini Brčko, a poslije tajnih dogovora Slobodana Miloševića i hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana, u martu 1991. u Karađorđevu o podjeli Bosne i Hercegovine, i HDZ se sve više udaljavao od politike legalne vlasti Bosne i Hercegovine. Radikaliziranju ponašanja ove dvije stranke posebno je doprinio oružani napad na Sloveniju, odnosno agresija na Hrvatsku. SDS je tada jasno pokazao da se u potpunosti oslanja na politički i vojni vrh iz Beograda i da će njegovo djelovanje biti u funkciji ostvarivanja velikoserpskih planova.

Predstavnici Srpske demokratske stranke su sve češće održavali zatvorene sastanke i donosili zaključke o kojima nisu obavještavali koalicione partnere. Na jednom od takvih sastanaka, održanom nekoliko mjeseci prije oružanog napada na Brčko, donijeli su i genocidni plan po kojem se trebalo svo nes-

rpsko stanovništvo u Brčkom pobiti i protjerati, a ono što ostane nije smjelo preći ukupan procenat 10%.¹⁵

SDA i HDZ bili su prisiljeni na saradnju, jer im je prijetila zajednička opasnost od velikosrpske agresije. HDZ je, međutim, dobivao instrukcije od Zagreba i ponašao se prema planovima hrvatskog vrhovništva u vezi sa Bosnom i Hercegovinom i njenim većinskim narodom – Bošnjacima.

¹⁵ AIIZ, inv.br. 5043, Izjava Z. J.

2. Pripreme za napad na Brčko

Napadom na Sloveniju i Hrvatsku sve bitniji faktor u Gradu postajao je oficirski vrh brčanskog Garnizona na čelu sa komandantom potpukovnikom Pavlom Milinkovićem i pomoćnikom komandanta za bezbjednost kapetanom Momčilom Petrovićem. Njima treba dodati i rezervnog majora Milisava Milutinovića, komandanta Opštinskog štaba teritorijalne odbrane. Ova trojica oficira JNA odigrala su ključnu ulogu u naoružavanju srpskog stanovništva. Oni su znatno prije otpočinjanja agresije organizirali odlazak Srba iz Brčkog na obuku u Bujanj Potok kod Beograda. Obuka je trajala dva mjeseca. Svakog mjeseca je vršena, po nekoliko dana, provjera znanja. To što su naučili u Bujanj Potoku, kasnije su i praktično demonstrirali prilikom zauzimanja Grada, organiziranja i funkcioniranja koncentracionih logora.¹⁶

Predstavnici hrvatskog političkog vođstva u Brčkom oštro su se suprotstavljali slanju jedinica na hrvatsko ratište, u čemu su imali svestranu podršku i od Bošnjaka. U tom cilju HDZ je organizirao tri protestna skupa (ispred hotela "Posavina", pred zgradom Skupštine opštine i pred Kasarnom).

¹⁶ AIIZ, inv.br. 5032, Izjava L. L.

Na skupovima je isticano da se u Hrvatskoj vodi nepravedan rat, osvajačkog karaktera, te da ne žele da u njemu učestvuju njihovi očevi, braća i sinovi.¹⁷

Prva incidentna situacija desila se 16. septembra 1991. godine prilikom mobilizacije 395. haubičkog divizionu, kako bi se uputio na hrvatsko ratište, na područje Vinkovaca i Vukovara. Bošnjaci i Hrvati su odbili da budu mobilizirani i time se stave u funkciju agresije na Hrvatsku. Komandant Garnizona Pavle Milinković i pomoćnik komandanta za bezbjednost Momčilo Petrović četiri dana su ubjeđivali rezervni starješinski kadar iz ova dva naroda o neophodnosti gušenja "pobune" u Hrvatskoj i kažnjavanja "razbijača" Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, u čemu nisu uspjeli. Bošnjački rezervni starješinski kadar, među kojima su se posebno isticali Šemsudin Saković i Enver Pamukčić, objasnio je rezervistima o kakvoj se mobilizaciji radi, i u koje svrhe. Rekli su im, pored ostalog, da će poslužiti kao "topovska hrana" za velikosrpske interese, za formiranje države u kojoj za njih neće biti mjesta.

Otpor Bošnjaka i Hrvata u 395. haubičkom divizionu bio je takav da su Milinković i Petrović morali odustati od slanja

¹⁷ AIIZ, inv.br. 5020, Izjava M. A.

jedinice na hrvatsko ratište. U prvi mah je to izgledalo kao pobjeda Bošnjaka i Hrvata. Međutim, njihovo odbijanje odlaska na ratište pomenuti oficiri JNA su iskoristili tako što su sve naredne mobilizacije vršene samo među pripadnicima srpskog naroda, čime su, praktično, započeli pripreme za osvajanje Brčkog.¹⁸

Kako je vrijeme odmicalo, u brčanskom garnizonu JNA su sve prisutniji bili uniformirani ljudi, koji nisu nosili obilježja JNA. Bili su to, u stvari: arkanovci, šešeljevci i druge srpske oružane formacije koje su dolazile u Brčko iz Srbije i sa hrvatskog ratišta. Ponašali su se veoma bahato, ali im je sve to tolerirano, što znači da su to činili sa dopuštenjem armijskog vrha.¹⁹ Bilo je jasno samim tim da se Jugoslovenska narodna armija (JNA) stavila u funkciju političkog rukovodstva samo jednog naroda, Srba, i da će odigrati ključnu ulogu u agresiji na Bosnu i Hercegovinu, pa tako i u oružanom napadu na Brčko.

Nažalost, većina Bošnjaka i manji dio Hrvata u Brčkom, još uvijek su u JNA vidjeli garant mira i očuvanja "bratstva i jedinstva" među narodima. Posmatrali su sa simpatijama dolazak iz Slovenije i Hrvatske moćne soldateske, njeno sta-

¹⁸ AIIZ, inv. br. 5032, Izjava L. L.

¹⁹ AIIZ, inv. br. 5036, Izjava M. R.

cioniranje i ratno raspoređivanje u Brčkom i okolini. Govorili su da na njih neće pucati Armija o kojoj su pjesme pjevali i do zvijezda je uzdizali, u koju su sa ponosom slali svoju braću i sinove. Nisu mogli ni zamisliti da u Brčkom Srbin napadne Bošnjaka i Hrvata. Nisu mogli ni povjerovati da će ih Srbi tako gnusno ubijati, pljačkati i silovati. Nisu, jer nisu znali za indoktrinaciju koja se odvijala među Srbima, još od kraja sedamdesetih godina, niti za projekat “svi Srbi u jednoj državi”. Ta će zabluda posebno koštati Bošnjake u Brčkom, koji su doživjeli do tada nezapamćena stradanja.

3. Nastojanja za mirno rješenje postojećeg stanja

Bošnjačko i hrvatsko političko vođstvo nastojalo je mirnim putem da prevaziđe postojeće stanje. Zalagali su se za nalaženje mirnog rješenja. Početkom marta 1992. godine održali su na Senjaku sastanak sa predstavnicima Armije. Inicijator sastanka bio je Mujo Hodžić, predsjednik Saveza rezervnih vojnih starješina u Brčkom. Ispred JNA učestvovali su komandant Garnizona, potpukovnik Pavle Milinković, i pomoćnik komandanta za bezbjednost, kapetan Momčilo Petrović, kao i Slobodan Mitrić, rezervni kapetan. Oko 500 Bošnjaka, koji su se prijavili kao dobrovoljci za odbranu Grada, javno su izrazili protest što nisu naoružani. Milinković i Petrović su popustili pod pritiscima i dozvolili su da se formira dobrovoljačka jedinica od 150 ljudi, i to nacionalno izbalansirana, sa zaključkom da narednog dana preuzmu oružje. Međutim, oficiri JNA su prethodno tražili da dobiju spisak dobrovoljaca. Ispostavilo se da su za jedinicu, odnosno odbranu Grada, zainteresirani, uglavnom, Bošnjaci, jer se prijavilo ukupno 12 Srba i Hrvata.

“Sutradan nas je čekalo veliko iznenađenje”, sjeća se Mensur Džakić. **“Tri mitraljeza bila su postavljena u bor-**

beni položaj. Kako smo se mi sve više okupljali oni su iz Kasarne donosili nove mitraljeze, tako da su ih sedam okrenuli prema nama. Prišao mi je jedan Srbin, kojem neću reći ime, jer sam mu zahvalan, a mogao bi od svojih imati problema, i rekao: ‘Mensure, boje se oni te jedinice. Petrović je rekao da ste vi ekstremi i da vas sve treba pobiti’. Shvatio sam da su samo čekali da se pobunimo što nam ne daju oružje i da otvore vatru po nama. Uspio sam to spriječiti.”²⁰

“Srpska strana”, kaže Mustafa Ramić, “zapravo JNA neprekidno je stvarala situaciju da do nekakvog incidenta dođe, ali da ga izazovu Bošnjaci i Hrvati. Trebalo im je to kao povod za oružanu intervenciju. Sjećam se kako je u najstrožem centru Grada ubijen Hrvat iz Gunje koji je došao u Brčko u posjetu. Ubio ga je uniformisani Srbin kojeg je JNA odmah sklonila, bolje rečeno odvela na sigurno mjesto”.²¹

²⁰ AIIZ, inv. br. 5041, Izjava M. Dž.

²¹ AIIZ, inv. br. 5036, Izjava M. R.

4. Pokušaji da se organizira odbrana

Bošnjački i hrvatski predstavnici u političkoj i izvršnoj vlasti u Opštini uvidjeli su da se brčanski Srbi aktivno uključuju u velikosrpske planove, a time i u pripreme za agresiju. Taj su problem pokretali na sjednicama Savjeta za narodnu odbranu, ali je svaki pokušaj rješavanja sasijecan u korijenu. Srbi su u ovom tijelu imali majoritet. Uz legitimno i legalno izabrane predstavnike iz ovog naroda u Savjetu za narodnu odbranu su po funkcijama bili komandant Garnizona i komandant opštinskog Štaba teritorijalne odbrane, koji su po nacionalnosti bili Srbi. JNA se "predstavljala" kao branilac mira i ravnopravnosti svih njenih građana, uporno ističući da će spriječiti svako formiranje oružanih formacija, da je naoružavanje naroda najveća opasnost miru, itd.²²

Ta se prijetnja odnosila samo na Bošnjake i Hrvate. JNA je na ulazu i izlazu iz Grada postavila punktove i vršila oštru kontrolu, a ne slučajno, punktove je postavila u srpskim selima. Svo oružje opštinskog Štaba teritorijalne odbrane, koje je bilo smješteno u Krepšiću, prebacila je u Ugljevik.²³ Dok je

²² AIIZ, inv. br. 5036, Izjava M. R.

²³ S. Čekić, AGRESIJA NA BOSNU I GENOCID NAD BOŠNJACIMA 1991.-1993, Sarajevo, 1993, str. 106-107.; AIIZ, inv.br. 5031, Izjava M. J.

Bošnjacima i Hrvatima sprečavala naoružavanje, JNA je naoružavala i obučavala srpsko stanovništvo. Predsjednik opštine Mustafa Ramić u više je navrata ukazivao na tu činjenicu komandantu Garnizona JNA Pavlu Milinkoviću, ali bez uspjeha.

Nekoliko mjeseci prije početka napada na Brčko, JNA je zauzela sve bitne kote oko Grada. Prema Gradu i bošnjačkim i hrvatskim selima okrenula je više artiljerijskih divizionu, među kojima je bilo i teških haubica 155 mm, a u pripravnosti je čekalo 60 tenkova. Još u miru JNA je stacionirana na tri mjesta: u centru Brčkog, na Senjaku i u Krepšiću. Na sva tri mjesta, uz dobro obučeno ljudstvo, raspolagala je i sa ogromnim količinama oružja.²⁴

Hrvatsko političko vođstvo je u septembru 1991. godine tajno formiralo Krizni štab za odbranu i zaštitu hrvatskog naroda, ne vjerujući ni Bošnjacima.²⁵ Pošto im je u Gradu teško bilo djelovati, formirali su tri regionalna punkta u hrvatskim selima: Dubravama, Boću i Ulicama, na tri kraja opštine Brčko. Do početka agresije registrirali su oko 1200 Hrvata sposobnih za odbranu. Međutim, svega polovinu su uspjeli naoružati,

²⁴ AIIZ, inv. br. 5036, Izjava M. R.

²⁵ AIIZ, inv. br. 5020, Izjava M. A.

uglavnom lovačkim puškama i bez dovoljno municije. Njihov cilj je bio odbrana sela sa hrvatskom većinom, a ne grada Brčkog.²⁶ “**Nabavljali smo oružje kriomice**”, kaže Mato Tadić. “**Čamcima smo ga prebacivali preko Save sa područja Rajevog Sela i Podgajaca, opština Županja, na lokalitet brčanskog sela Gorice. Bilo je vrlo teških situacija, jer su nam se neki čamci i prevrnuli. Oružje je trebalo provući preko rijeke Tinje i kanala, neopaženo od Srba iz susjednih sela i JNA. Imali smo tako hrabrih ljudi da su u manjim kamionima uspijevali provući oružje čak i kroz punktove JNA. Bio je suviše veliki rizik pa smo to zabranili kako bismo sačuvali prije svega živote tih ljudi, ali i oružje do kojeg smo teško dolazili.**”²⁷

Bošnjačko političko vođstvo, odnosno čelnici SDA, organiziranju odbrane pristupili su tek krajem 1991. godine.²⁸ Formirali su Opštinski štab na čijem je čelu bio predsjednik SDA dr. Ibrahim Ramić. Sjedište glavnog opštinskog štaba bilo je u prigradskom naselju Brod, a rejonskog u Gornjem Rahiću. I Bošnjaci su, kao i Hrvati, izbjegavali Grad zbog stroge kont-

²⁶ Isto.

²⁷ AIIZ, inv. br. 5037, Izjava M. T.

²⁸ AIIZ, inv. br. 5038, Izjava J. R.

role JNA. Formirana je specijalna jedinica od 80 ljudi, koja je u februaru 1992. godine uspjela u Maoči čak da tajno održi pokaznu vježbu. Jedinica je bila slabo naoružana, uglavnom lovačkim puškama i pištoljima. Imali su svega dvadesetak pravih pušaka, "srpkinja", kako su ih zvali.²⁹ Do oružja se organizirano nije moglo doći, pa se svako snalazio kako je znao. Za automatsku pušku plaćalo se između 800 i 1200 DM. Neposredno pred napad, 25. aprila, i pored oštre kontrole JNA, čamcima je iz Rajevog Sela u Grad, konkretno na Ficibajer, prebačena znatnija količina oružja. Ono što će se kasnije zvati slobodna brčanska teritorija sa bošnjačkom većinom, branjeno je sa ukupno 311 pušaka.³⁰ Sve je to, međutim, bilo nezatno u odnosu na ljudstvo i oružje kojim je velikosrpski agresor raspolagao.

²⁹ AIIZ, inv. br. 5022, Izjava F. M.

³⁰ AIIZ, inv. br. 5029, Izjava Š. S.

5. Zahtjev SDS-a za podjelu Grada

Ohrabreni podrškom i naklonošću JNA Srbi su, u skladu sa politikom i praksom Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine (SDS BiH) o formiranju srpskih opština i “srpskih autonomnih oblasti”, izašli sa prijedlogom formiranja srpske opštine unutar Grada. Po kartama koje su napravili, Grad je dijeljen na dva dijela, ali tako što bi tri četvrtine pripale Srbima sa kompletnom industrijskom zonom, željezničkom stanicom i lukom. U četvrtini koju bi dijelili Bošnjaci i Hrvati, osim porodičnih kuća, praktično ničega drugog nije bilo. Koliko je to bila zločinačka ponuda dovoljno govori podatak da je u Gradu, kao i u Opštini, živjelo svega 20% Srba, a od 18 mjesnih zajednica samo je jedna, Grčica bila naseljena većinskim srpskim stanovništvom. **“Ponuda je bila toliko provokativna da je niko razuman ne bi mogao prihvatiti. Oni je, ustvari, i nisu pravili da bude prihvaćena nego odbijena, što bi opet bio izgovor da Bošnjaci i Hrvati neće dogovor, nego rat,”** kaže Ibrahim Ramić.³¹

Politički predstavnici Srba, odnosno SDS-a, tvrdili su kako ideje za podjelu Grada, navodno ne dolaze od njih. To je

³¹ AIIZ, inv. br. 5038, Izjava I. R.

često isticao predsjednik SDS dr. Milenko Vojinović – Beli. **“Njih je Brčko poprilično zabrinjavalo”**, kaže Mijo Anić.

“Znali su da u Brčkom nemaju mnogo srpskog stanovništva i bojali su se uličnih borbi”.³² Vinko Marjanović, hrvatski predstavnik u pregovorima, sjeća se jednog razgovora sa predsjednikom Izvršnog odbora Opštine Perom Markovićem.

“Rekao sam mu: ‘Ako mi, Markoviću, potpišemo ovo što tražite, hoće li onda biti mir?’. ‘Neće’, kaže on. E, onda mi je sve bilo jasno. Rekao sam, nama groblje, crkva i kloster, a ostalo uzimajte. Ne vrijedi ovdje ništa. Sve što radimo je izgubljeno vrijeme”.³³

Predsjednik Opštine Mustafa Ramić i dalje je nastojao da pregovorima prevaziđe postojeću situaciju. Sazvao je sastanak sa predstavnicima sva tri naroda, odnosno vodećim ljudima vladajućih stranaka. Srpski narod predstavljali su predsjednik SDS Milenko Vojinović-Beli, predsjednik Izvršnog odbora Opštine Pero Marković i dvojica članova najužeg rukovodstva SDS: Đorđe Ristanić i Boško Maričić. Predstavnici hrvatskog naroda bili su: predsjednik HDZ Mijo Anić, načelnik Stanice javne bezbjednosti Stjepan Filipović i potpredsjednik Opštine

³² AIIZ, inv. br. 5020, Izjava M. A.

³³ AIIZ, inv. br. 5033, Izjava V. M.

Mato Jurišić. U ime Bošnjaka na sastanku su bili predsjednik SDA Ibrahim Ramić, potpredsjednik Izvršnog odbora opštine Munib Jusufović i sazivač sastanka i predsjedavajući, predsjednik Opštine Mustafa Ramić.³⁴

Jedino su se uspjeli dogovoriti da za 27. april zakažu sjednicu Skupštine opštine na kojoj će nastaviti razgovore o prijedlogu Srba za podjelu Grada. To je značilo praktično da se dogovor prolongira.

Sjednica Skupštine opštine je održana u zakazano vrijeme i zbog velikog interesiranja građana direktno ju je prenosila lokalna Televizija. U radu Skupštine su, shodno rezultatima izbora, pored poslanika iz vladajućih stranaka, učestvovali i poslanici SK BiH – SDP i drugih opozicionih stranaka: Saveza reformskih snaga, Muslimansko – bošnjačke organizacije i Liberalne stranke.

“Znali smo za srpske zahtjeve”, sjeća se Mustafa Ramić, “ali su nas iznenadili zahtjevi Hrvata. Izašao je Mato Jurišić i rekao da i Hrvati žele da formiraju svoju opštinu”. “Taj zahtjev je”, kaže Mijo Anić, “izgledao nov Bošnjacima, ali mi smo odmah poslije izbora 1990. godine donijeli odluku o formiranju svoje općine. Ciljevi su,

³⁴ AIIZ, inv. br. 5036, Izjava M. R.

doduše, tada bili drugačiji nego na ovoj sjednici Skupštine općine, ali ako se već općina dijeli zašto da nemamo svoj dio."³⁵

“Upravo ja sam ispred bošnjačkog naroda govorio na toj sjednici”, kaže Munib Jusufović. “Iznio sam naše stavove, a to je da mi nismo spremni da prihvatimo da bilo koji dio opštine ili grada nazivamo bošnjačkim, isto kao što nismo spremni da ga nazivamo srpskim i hrvatskim. Svi koji žive u gradu i opštini imaju pravo da ih nazivaju svojim.”³⁶

Dogovor o prijedlogu podjele Grada i Opštine nije postignut. Naredna sjednica zakazana je za 4. maj 1992. godine. Međutim, ona nije održana, jer je velikosrpski agresor 30. aprila digao u zrak mostove preko rijeke Save i time označio početak napada na Brčko.

³⁵ AIIZ, inv. br. 5020, Izjava M. A.

³⁶ AIIZ, inv. br. 5031, Izjava M. J.

6. Tiha okupacija Grada

Dok su tekli pregovori o srpskom prijedlogu za podjelu Grada i Opštine, agresor je, može se reći, tiho okupirao Grad. U selu Sandićima već je bilo stacionirano više od 600 “belih orlova”. U prigradskom naselju Grčici, jedinoj brčanskoj mjesnoj zajednici sa srpskom većinom, bile su jedinice JNA sa tenkovima i ukopanom artiljerijom. Na Stolinu se nije moglo ni ući ni izaći iz Grada bez stroge kontrole od strane tzv. srpske policije. Grad je bio u potpunosti snajperski pokriven. Srpski snajperisti su dežurali na svim višim zgradama. Budno se motrilo, posebno na Radio – stanicu. U centru za socijalni rad dežurali su “arkanovci”, jačine jedne manje jedinice. Glavni centar veze za Brčko nalazio se u prostorijama Srpske pravoslavne crkve u Srpskoj varoši.³⁷

Nekoliko dana prije miniranja mostova, u Grad je ušlo oko 600 srpskih specijalaca. Nosili su crvene beretke i pripadali su oružanim formacijama Dragana Vasiljkovića, poznatog kao kapetan Dragan. Smješteni su u brčanskoj Kasarni, sa odobrenjem JNA, pod čijom su bili komandom.³⁸

³⁷ AIIZ, inv. br. 5041, Izjava M. Dž.

³⁸ AIIZ, inv. br. 5020, Izjava M. A.

Bošnjačkom i hrvatskom političkom vođstvu bilo je jasno da pregovaraju sa “nožem pod grlom”. Ipak, pokušavali su izvući što se više moglo. Pošto oružani napad nisu mogli izbjeći, nastojali su da ga što više odgode. Oružanu silu nisu imali i jedina nada im je mogla biti policija. Međutim, policija je bila u rasulu. Srpski policajci su se već bili izdvojili i budno motrili na ponašanje svojih kolega Bošnjaka i Hrvata. Ipak, i dalje su određivane patrole mješovitog sastava. Čuvani su objekti od vitalnog značaja. Nastojalo se da ne dođe do incidenta koji bi Srbima poslužio kao povod za početak napada. Posebna pažnja je posvećena savskim mostovima. Bili su to još jedini mostovi koji su Bosnu i Hercegovinu povezivali sa Hrvatskom i dalje Evropom i svijetom.³⁹

Na mostovima su, sa obje strane, bile velike gužve. Jedni su bježali iz Bosne i Hercegovine, a drugi ulazili u nju. Odlazili su, uglavnom, žrtve i očevici srpskih zločina nad Bošnjacima u Zvorniku i Bijeljini. Bježali su od agresorskih zločina sa najnužnijim što se moglo ponijeti u rukama, ostavljajući iza sebe sav svoj imetak. Spašavali su samo gole živote. U Bosnu i Hercegovinu su ulazili i kroz Brčko prolazili radnici na privremenom radu u zapadnoevropskim zemljama. Koristili su

³⁹ AIIZ, inv. br. 5036, Izjava M. R.

prvomajske praznike i žurili da se spoje sa svojim, jer je u Bosni i Hercegovini agresor već zauzeo mnoga mjesta.

Bošnjaci i Hrvati u Brčkom su i dalje vjerovali da njihov Grad, ipak, neće biti napadnut. Dok je u podrinjskim gradovima: Bijeljini, Zvorniku, Foči, Višegradu, Vlasenici, Srebrenici i Bratuncu agresor vršio brojne zločine, u Brčkom se igrao “turnir prijateljstva”, uz učešće ekipa iz sva tri naroda. Takvom raspoloženju dobrim dijelom je doprinijela pobjednička stranka, SK BiH – SDP. “**Nastojali smo, zajedno sa građanima, stvoriti atmosferu međusobnog povjerenja**”, kaže Mustafa Sinanagić, jedan od čelnika stranke. “**Htjeli smo pokazati i dokazati da u Brčkom nije ugrožen pripadnik nijednog naroda. Organizovali smo niz skupova, niz mitinga, pozivali na razum, pozivali na međusobno povjerenje i razumijevanje. Mitingu u centru Grada prisustvovalo je 15 hiljada građana svih nacionalnosti. Na mitingu su govorili naši istaknuti članovi: predsjednik Stranke Dževad Kurtalić, kao predstavnik bošnjačkog naroda, Petar Đokić iz srpskog i Petar Ageljić iz hrvatskog naroda. Građani su se na tom mitingu burno izjašnjavali protiv agresije i protiv rata.**”⁴⁰

U opticaju je bila sintagma da je Brčko “oaza mira”. Tu

⁴⁰ AIIZ, inv. br. 5042, Izjava M. S.

zabludu će skupo platiti, prije svega, Bošnjaci, počev već od ranog jutra 30. aprila 1992, kada je velikosrpski agresor u Brčkom otpočeo sa pokoljem nad bošnjačkim i djelimično hrvatskim stanovništvom.

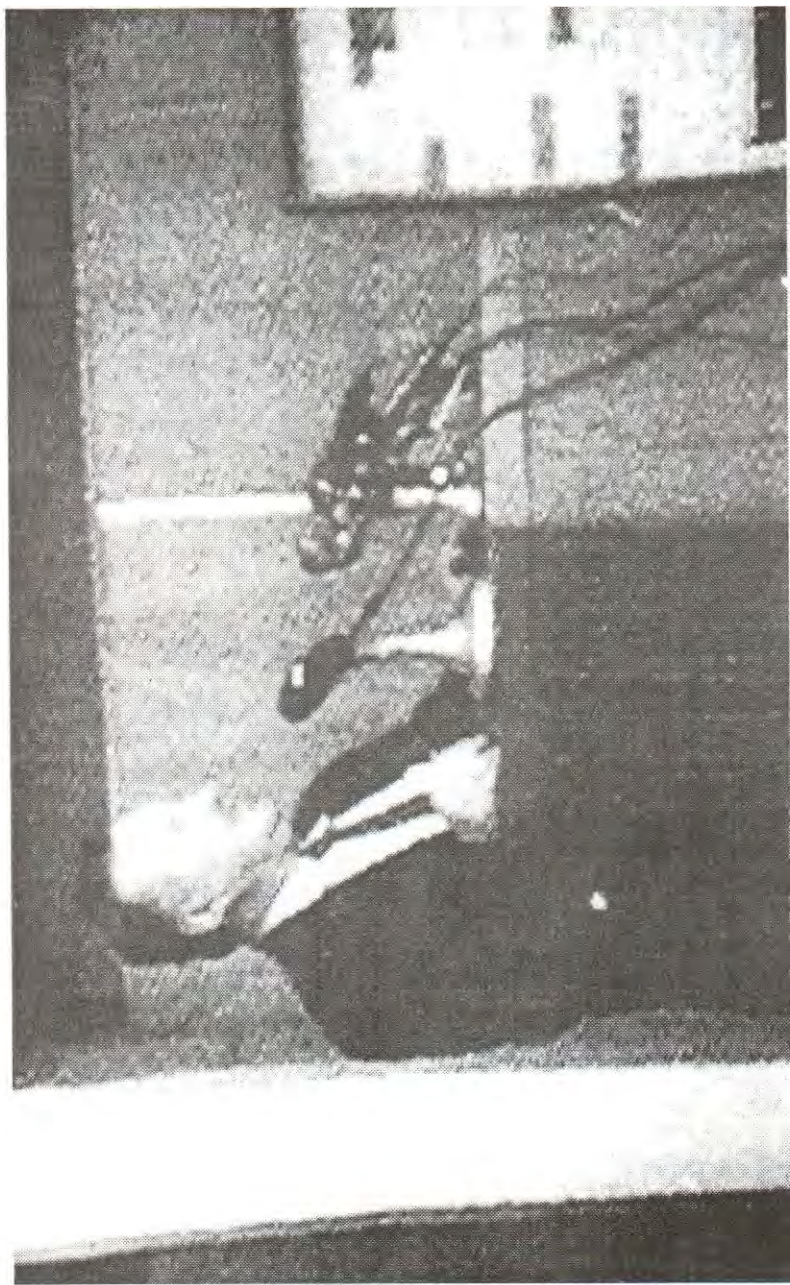
Brčko – centar grada prije agresije.

Brčko, april 1992. Uzaludan pokušaj sprečavanja eskalacije sukoba. Protestni miting u organizaciji Saveza Komunisti Bosne i Hercegovine - Stranke demokratskih promjena sa desetak hiljada učesnika.

Brčko, 27. april 1992.: Sjednica SO Brčko. Poslanici uzaludno raspravljaju o mogućnosti sprečavanja sukoba u Brčkom.

Pokušaj zavaravanja Bošnjaka i Hrvata. Dr. Milenko Vojinović – Beli, predsjednik SDS Brčko, na posljednjoj sjednici Skupštine opštine Brčko traži podjelu Grada i Opštine.

*Objedinjeno planiranje, koordinacija i komandovanje.
Potpukovnik JNA Pavle Milinković, komandant brčanskog garni-
zona.*

Oslonac agresije u lokalnoj petoj koloni. Ekstremista Boško Maričić, član najjužeg rukovodstva SDS-a Brčko.

Lokalne snage pete kolone u Brčkom nisu bile dovoljne za prevagu destrukcije. Đorđe Ristanić, predsjednik Srpske opštine Brčko, pozvao je istomišljenike sa šireg prostora bivše Jugoslavije da mu pomognu u uništavanju Bošnjaka i Hrvata i usmjeravao njihove zločine.

Milisav Milutinović, komandant Opštinskog štaba TO i rezervni major JNA, odgovoran je za zločine počinjene u Brčkom.

Ideološke pripreme učesnika destrukcije i zločina u Brčkom bile su dugotrajne i višestране. Svećenik SPC poskopljuje svetom vodicom pripadnike Srpske nacionalne garde pred njihov ispraćaj (2. maja 1992.) iz Bijeljine u Brčko.

II

ORUŽANI NAPAD NA BRČKO

1. Rušenje mostova na Savi

“Noću 29. na 30. april bio sam raspoređen kao rukovodni radnik u Stanici javne bezbjednosti u Brčkom”, kaže Mirsad Haseljić. “U prvim poslijeponoćnim satima obišao sam patrole i u razgovoru sa radnicima policijske stanice za bezbjednost saobraćaja doznao da su mješovite punktove napustili pripadnici JNA, a ostali samo naši, tj. policajci Bošnjaci i Hrvati. Pitali su me za mišljenje i ja sam im rekao da se i oni sklone sa ulica, jer sam posumnjao da se nešto dešava. U ranim jutarnjim satima oko 4 sata i 30 minuta, dotrčao je jedan čovjek i rekao da nema policije na mostu. ‘Stoji samo oružje, a neko je odveo policiju’, kaže taj čovjek.”⁴¹

Jedan od policajaca, koji je tog jutra zarobljen na mostu, Abid Martinović se sjeća: “Ja i moj kolega nalazili smo se u ‘Laserevoj’ agenciji, zgradi na samom ulazu na most. Bilo je oko pola pet ujutro kada smo od žbuna ispod mosta, gdje je bilo mitraljesko gnijezdo, čuli neki žagor, komešanje. Trojica vojnika u maskirnim uniformama izašli su iza žbuna i zarobili dvojicu mojih kolega koji su se tu nalazili.

⁴¹ AIIZ, inv. br. 5015, Izjava M. H.

Odmah su ih razoružali. Pojavila su se još dvojica vojnika, sada ih je bilo ukupno pet, i prišli su drugom mitraljeskom gnijezdu. I tu su zarobili dvojicu policajaca i oduzeli im oružje. Sa uperenim puškama u leđa potjerali su ih ispred sebe. Kada su naišli pored 'Laserove' agencije spremali su se da ubace bombu. Da bismo to spriječili, moj kolega i ja smo izašli sa podignutim rukama, tako da smo se priključili prethodno zarobljenim policajcima. Povelili su nas prema zgradi Opštine. U tom trenutku primijetio sam grupu od 10 – 15 naoružanih ljudi kako guraju ispred sebe ugašeno vozilo maskirne boje. Gurali su ga prema mostu. Nas su proveli pored zgrade Opštine, doveli do kafića 'Evropa' i naredili da uđemo u kamion koji je tu stajao. Povelili su nas prema 'Luci', ali se kamion ubrzo zaustavio. Čuo sam smijeh nekoliko ljudi u kabini. Jedan od njih je rekao da će ih Mauzer nagraditi, jer su dobro obavili posao i da će ići na more."⁴²

"Pozvao sam dvojicu policajaca da odemo i vidimo šta se događa na mostu," kaže Mirsad Haseljić. "Odazvali su se, uglavnom, Bošnjaci i Hrvati. I ona dvojica Srba koji su krenuli sa nama, u međuvremenu su nestala. Dolaskom na

⁴² AIIZ, inv. br. 5008, Izjava A. M.

most vidio sam oružje, ali nije bilo policajaca. Građani koji su čekali na otvaranje mosta, predviđeno za pet sati ujutro, rekli su mi da je neko odveo policiju i da je jedno vozilo odgurano do sredine mosta. U tom trenutku čuo sam žagor ljudi koji su dolazili sa hrvatske strane. Ljude sam više nazirao nego vidio, jer je tek počelo da sviće. Hrvatska ih je policija, pod njihovim velikim pritiskom, pustila da ranije pređu. U meni se najednom probudila sumnja da bi se nešto moglo čudno dogoditi. Zamolio sam ljude koji su prelazili da što brže potrče, a zatim sam zajedno sa policajcima i sam potrčao.”⁴³

“Dok smo mi tako čekali u kamionu”, nastavlja Abid Martinović, “iz pravca grada stigao je picgauer iz kojeg su izašla dvojica ljudi i prišla ljudima u maskirnoj uniformi koji su nas zarobili. Upitali su ih da li ide sve po dogovoru. U tom trenutku preko radio – veze javio se neki glas i rekao da ima problema sa eksplozivom. Jedan od ovih što je došao viknuo je: ‘Diži taj most u vazduh’. Nakon kraće šutnje čuo se odgovor: ‘Ne mogu dizati most, na njemu ima svijeta!’ Ovaj je ponovo viknuo: ‘Ne interesuje me svijet, jebeš svijet, diži most u vazduh!’ Nakon par sekundi, koje su se

⁴³ AIIZ, inv. br. 5015, Izjava M. H.

meni učinile kao vječnost, čula se snažna eksplozija od koje se kamion zaljuljao. U kamionu je zavladala mukla tišina, niko nije ni riječi progovorio. Nakon kraćeg vremena ponovo se čula eksplozija, a onda su nas povelili u nepoznatom pravcu”.

— “Koliko se sad sjećam”, priča Mirsad Haseljić, “bio sam blizu grudobrana kada sam čuo snažnu eksploziju. Da li sam ja u vrijeme same eksplozije, nešto prije ili poslije čučnuo, ne znam, ali znam da mi je to spasilo život. Čuo sam vrisku i jauk ljudi. I dan – danas mi prolazi kroz uši vrisak jedne žene i djeteta. Poslije toga je nastao tajac. Potrčali smo da pomognemo ljudima. Još je bilo praskozorje, nije se jasno vidjelo. Ostao sam u jednom trenutku sam na mostu. Čuo sam i drugu eksploziju. Znao sam da su digli u zrak željeznički most preko Save. U magnovenju došao sam u Policijsku stanicu i naredio da se stave u funkciju sva raspoloživa vozila. Na žalost, nije bilo puno ispravnih. Najkvalitetnija vozila bila su kod načelnika i komandira stanice koji 15 do 20 dana pred rat nisu smjeli da spavaju u gradu, nego u svojim kućama na selu. Onim što smo imali uspjeli smo da prebacimo ranjene u bolnicu.”

Sačekalo se da se razdani pa da se izađe na uviđaj. Među onima koji su izašli na uviđaj bili su Galib Hadžić i Novalija

Fazlović. “Kada sam došao na most”, sjeća se Galib Hadžić, “vidio sam stravičan prizor. Komadi ljudskih tijela bili su svuda okolo razbacani. Za pojedine dijelove čovjek ne bi mogao ni pomisliti da su ljudski. Vidio sam kičmeni stub koji je potpuno bio odvojen od mesa. Vidio sam 5 do 6 glava ljudskih koje su bile razmrskane. Kod jedne glave, glave muškarca, bila je skinuta koža lica. Kada sam je podigao - djelovala je kao maska.”⁴⁴

“Zaprepastio sam se otkud tolike ljudske kosti”, kaže Novalija Fazlović. “U jednom trenutku sam pomislio kao da ih je neko donio odnekle i istresao. Požurio sam u Stanicu da obavijestim predstavnike nadležnih sudova koji bi morali izaći na lice mjesta i obaviti uviđaj, jasno, uz našu pomoć. Zvao sam naše kolege u Sarajevu i Tuzli. U operativnom dežurstvu u Tuzli su mi rekli da su oni voljni doći, ali nemaju mogućnosti niti znaju put za bezbjedni prolazak, s obzirom da su JNA i srpske paravojne formacije između Tuzle i Brčkog postavili mnoge barikade. Nazvao sam vještake sudske medicine i rekao im da bi morali doći da identifikuju leševe. Odgovorili su mi da je ogroman posao, da bi tu ekipa morala raditi mjesec dana, da u ovom

⁴⁴ AIIZ, inv. br. 5006, Izjava G. H.

trenutku nije moguće doći u Brčko i da mi uradimo koliko možemo.

Vidio sam da smo ostavljeni sami sebi pa sam otišao do Suda u Brčkom i potražio istražnog sudiju i tužioca da obavimo uviđaj. Istražni sudija Osman Mulahalilović potvrdio je neophodnost obavljanja uviđaja, a njegov zamjenik Teodor Gavrić rekao je da je to besmisleno i bezpotrebno. ‘Ljudi, ovo je rat, rat je počeo i tako se trebamo ponašati, svako se razići svojim putem.’ Mi smo izašli da obavimo uviđaj. U ekipi za uviđaj bili su, uz mene, Galib Hadžić, Osman Osmanović, Osman Mulahalilović, Zijo Kadrić i tehničar Cvjetko Ignjić. Željeli smo da u ekipu uključimo i kolege srpske nacionalnosti, ali su se oni tome suprotstavljali, a kada smo ih ipak ubijedili da krenu – usput su se izgubili u nepoznatom pravcu. Ponovo smo, dakle, došli na lice mjesta da bismo obavili uviđaj.

Prvo smo obišli dio ispod mosta. Većina stradalih nalazila se na segmentu mosta koji se obrušio u Savu. Njih je voda odnijela. Veliki broj je izmasakriran ležao svuda okolo. Po mojoj procjeni, to bi moglo biti više desetina, ako ne i stotinjak ljudi. Iz dokumentacije koju smo imali prilike da pogledamo, uočili smo da su to, uglavnom, bili građani bošnjačke nacionalnosti, pretežno sa područja Sanskog

Mosta, Velike Kladuše, Cazina, Ključa, Tešnja, Jelaha, Doboja.

Na osnovu posljedica procijenili smo da je tu eksplodiralo oko pola tone eksploziva. Na trećini prozora u tom dijelu grada stakla su bila razbijena, štokovi prozora i vrata deformisani. Dom sindikata i okolne zgrade ostale su bez krovova. Djelovalo je kao da je pala atomska bomba,” kaže Novalija Fazlović.⁴⁵

“Ja sam tog jutra tražio načelnika Stanice javne bezbjednosti Stjepana Filipovića, ali ga nije bilo. Tražio sam, zatim, njegovog zamjenika Zlatka Jašarevića, ali ni njega nije bilo” ističe Mustafa Ramić. “Ja, kao predsjednik opštine, nisam bio obaviješten da je Filipović većinu hrvatskih policajaca već bio izvukao iz grada u hrvatsko selo Ulice i tamo formirao hrvatsku policijsku stanicu. Da nesreća bude veća, i bošnjački policajci su bili skoncentrisani na području sa bošnjačkom većinom, konkretno Gornjem Rahiću. Srpski policajci su još od ranije imali neku svoju organizaciju i vlastitu komandu. U gradu je tog trenutka bilo sasvim malo policije.”⁴⁶

⁴⁵ AIIZ, inv. br. 5009, Izjava N. F.

⁴⁶ AIIZ, inv. br. 5036, Izjava M. R.

“Ja sam tog jutra 30. travnja ustao, obukao se i otišao u općinu”, kaže Mato Jurišić, potpredsjednik opštine Brčko. “Tamo sam se našao sa predsjednikom Izvršnog odbora općine Perom Markovićem. Zgrada općine je bila u katastrofalnom stanju. Obišli smo kancelarije i ustanovili da mnogo osoblja nije došlo na posao. Sjećam se da su se neke žene prihvatile čišćenja kancelarija, koje su bile bukvalno razrušene od eksplozije. Na prijedlog Pere Markovića obišli smo Zanatski centar. I tamo je bilo mučno stanje.”⁴⁷

⁴⁷ AIIZ, inv. br. 5023, Izjava M. J.

2. Sastanak Savjeta za narodnu odbranu

Na inicijativu Mustafe Ramića, u Komandi Garnizona JNA je sazvan sastanak Savjeta za narodnu odbranu. “Sastanak je bio izuzetno mučan”, sjeća se Mato Jurišić. “Tek što je počeo, telefonirao je neko iz Policijske stanice i rekao da je tamo stanje haotično, da se ne zna šta se događa. Marković mi je predložio da zajedno odemo i provjerimo to. I zaista tamo je vladao totalni nered. Nekoliko policajaca u civilnim odijelima iznosilo je naoružanje. Vratili smo se u Komandu Garnizona, gdje je sastanak još trajao, i izvijestili šta smo vidjeli. Marković je rekao: ‘Pavle, ja predlažem da vojska preuzme upravu nagradom.’ Moram priznati da sam u tom trenutku osjetio olakšanje.”⁴⁸

“Tražio sam od Armije da ne preduzima ništa bez saglasnosti sa nama i da situaciju kontroliše policija”, kaže Mustafa Ramić. “Tražio sam da se odmah stave pod kontrolu vitalni objekti: zgrade Opštine, SUP-a, Radio – stanice i lokalne Televizije, a i fabrike da budu pokrivena određenom kontrolom. Oni tog momenta nisu nastupili

⁴⁸ AIIZ, inv. br. 5023, Izjava M. J.

agresivno. Na kraju je zaključeno da se sačeka još ovaj dan, da se vidi kako će se situacija razvijati. Novi sastanak zakazali smo za sutradan. Milinković je izričito tražio da se i taj sastanak održi u Komandi Garnizona”.⁴⁹

Tokom noći u Grad su počele ulaziti patrole naoružanih ljudi iz pravca Bijeljine. Ulazili su u istočni dio grada, i u industrijsku zonu, tamo gdje je pretežno živjelo srpsko stanovništvo. Oprezno su ulazili, bojeći se da mogu naići na nekakav otpor.⁵⁰ Otpor im, međutim, niko nije pružao.⁵¹

Sutradan, u zakazano vrijeme, ponovo se sastao Savjet za narodnu odbranu. Nastavilo se sa razmatranjem stanja nastalog poslije rušenja mostova. I Bošnjaci i Hrvati su dobro znali ko je srušio mostove, ali to nisu smjeli reći, bojeći se odmazde. Uz to bilo je opasno u Komandi Garnizona izazivati JNA i Srbe, kako zbog lične sigurnosti, tako i zbog mogućnosti da to iskoriste kao razlog za otpočinjanje agresije. Još uvijek su se nadali da se agresija bar može odgoditi ako ne može izbjeći. Sa druge strane, predstavници Armije uporno su tvrdili da su

⁴⁹ AIIZ, inv. br. 5036, Izjava M. R.

⁵⁰ Isto.

⁵¹ Arhiv TV BiH, TV serija “Dossier Brčko”, Izjava Dž.Š.

mostove srušile vojne formacije iz Hrvatske.⁵²

Komandant Garnizona, potpukovnik Milinković, ponovo je istupio sa zahtjevom da Armija preuzme kontrolu nad Gradom. Tvrдио je da će u protivnom doći do haosa, iz čega bi se mogao izroditi sukob i da niko osim Armije nije u stanju da smiri situaciju. Predsjednik opštine Mustafa Ramić i dalje je insistirao da kontrolu u Gradu vrši legalna policija.⁵³

Dok je vođena rasprava ko će kontrolirati Grad, u te iste prostorije ušao je jedan vojnik JNA i obavijestio Pavla Milinkovića da su pripadnici Patriotske lige u mjesnoj zajednici Klanac zarobili desetak vojnika JNA. **“Pavle mi se”**, kaže Mustafa Ramić, **“u tom trenutku bijesno okrenuo i rekao: ‘Predsjedniče, ako ovi vaši bilo šta urade mojim momcima, biće zlo za čitav grad. Tražim smjesta da ih oslobodite, inače ću srušiti Grad sa zemljom. Ti znaš sa kakvom silom raspolazem, koliko imam tenkova i topova. Ukoliko se ne puste za pola sata, počecu najprije sa Klancem, a onda nastaviti sa ostalim dijelovima Grada. Znao sam da se ne šali. Ustvari, nisu mu važni bili rezervisti, kojih je bilo desetak,**

⁵² AIIZ, inv. br. 5036, Izjava M. R.

⁵³ Isto.

ne go povod da počne rat da može da razara i ubija”.⁵⁴

“Meni su se javili i Pavle Milinković i Mustafa Ramić”, kaže Hajrudin Jusufović – Belja, komandant Kriznog štaba mjesne zajednice Klanac, čiji su pripadnici zarobili srpske rezerviste. “Bila je to dobro naoružana jedinica odjelenskog sastava koja je krenula prema Bosanskom Šamcu. Zarobili smo ih oko 11 sati 1. maja i razoružali. Milinković je dao uslov da ih do 15 sati tog dana oslobodim i vratim sa kompletnim naoružanjem, inače će srušiti Klanac. Meni je trebalo oružje i nisam htio da ga vraćam. Rezervisti mi i nisu bili toliko važni. Tek na insistiranje predsjednika opštine Mustafe Ramića pustio sam ih, ali sam, ipak, zadržao dio oružja”.⁵⁵

Nakon što je Milinković dobio garancije da će rezervisti sa naoružanjem biti pušteni, u Garnizonu je nastavljen sastanak Savjeta za narodnu odbranu. Međutim, dogovor o tome ko će kontrolirati Grad nije postignut i sastanak je završen i ovoga puta bez ikakvih rezultata. Potpukovnik Milinković tražio je od Mustafe Ramića da još malo ostane kako bi o nekim stvarima porazgovarali.

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ AIIZ, inv.br. 5034, Izjava H. J.

“Dok smo ustajali”, sjeća se Mato Jurišić, “primijetio sam kroz prozor da jedna postrojba naoružanih momaka, sa jednim motornim vozilom na kojem je bio postavljen PAT, izlazi iz kapije Kasarne i kreće prema gradu. Ja sam ponovo sa Perom Markovićem krenuo prema zgradi SUP-a u kojem je i dalje vladao kaos”.⁵⁶

“Ostao sam”, kaže Mustafa Ramić, “svjestan činjenice da sam zarobljenik. Bilo mi je prilično teško. Kasarna je vrvila od naoružanih ljudi sa meni nepoznatim obilježjem na uniformama. Vidio sam puno crvenih beretki, puno obilježja sa krstovima sa četiri ‘S’, vidio sam i neke zastave koje mi do tada nisu bile poznate.

Komandant Garnizona Pavle Milinković i pomoćnik komandanta za bezbjednost Momčilo Petrović tražili su od mene da se putem javnih medija: lokalnog Radija i televizije obratim narodu da ga smirim, jer ima naoružanog svijeta koji bi se mogao suprotstaviti Armiji, a to bi značilo rat. Shvatio sam da to moram uraditi. U tom zahtjevu nisu bili nimalo naivni. Tražili su da jedan od njih bude uz mene. Sa mnom je krenuo kapetan Petrović”.⁵⁷

⁵⁶ AIIZ, inv.br. 5023, Izjava M. J.

⁵⁷ AIIZ, inv.br. 5036, Izjava M. R.

“Kada smo Pero Marković i ja ulazili u zgradu SUP-a”, kaže Mato Jurišić, “primijetio sam da se u prijavnici nalaze Mustafa Ramić i Momčilo Petrović, a lice koje je sjedilo za telefonskim aparatom nije mi bilo poznato. Ramić je radio – vezom pozvao policajce da se vrate u Grad i preuzmu svoje dužnosti. Imam utisak da je to uradio na pritisak Petrovića. Kasnije, čuo sam, otišao je i na lokalnu Televiziju, pozvao izbjegli narod da se vrati svojim kućama da slobodno proslavi 1. maj, da im on garantuje bezbjednost. Dok sam se spuštao niz Konačko Brdo vidio sam da je ona postrojba vojske koja je izašla iz Garnizona već zauzela pozicije sa desne strane rijeke Brke. Bili su u ležećem položaju i držali oružje ‘na gotovs’.”⁵⁸

⁵⁸ AIIZ, inv.br. 5023, Izjava M. J.

3. Stanje u Policijskoj stanici

Mirsad Haseljić je, ujutro, 1. maja, kao i uvijek, normalno došao na posao. “Dolaskom u Policijsku stanicu”, kaže on, “uočio sam da je mali broj policajaca i civilnog osoblja na poslu. Telefoni su neprestano zvonili. Ljudi su se žalili kako vojnici u maskirnim uniformama oduzimaju vozila, novac i druge vrijedne stvari.”

Oko 11 sati pokušali smo da uspostavimo kontakt sa nekim iz Opštine, nekim iz vlasti. Nismo uspjeli s obzirom da je u to vrijeme u Kasarni održavan sastanak Savjeta za narodnu odbranu. Dok smo tako tražili uputstva za dalji rad, Ivan Krndelj i ja smo primijetili da se ljudi u maskirnim uniformama približavaju Policijskoj stanici. Nismo znali šta da radimo. Kada su došli do prodavnice obuće ‘Fruška gora’, to je pedesetak metara od Policijske stanice, riješili smo da bježimo. Obavijestili smo i ostale. Nije nas bilo mnogo, svega 5 – 6 od 200 policajaca i civila koje je Stanica, inače, zapošljavala. Napuštajući Stanicu, ponijeli smo što se iz kasa moglo uzeti i preostalo oružje i municiju, ubacili u službena i privatna kola i krenuli prema Gornjem Rahiću.

Nismo znali šta se dešava. Na sve strane su bili vojni-

ci JNA i neki ljudi u maskirnim uniformama, čija obilježja nisam mogao da vidim. Bilo ih je mnogo i sa crvenim beretkama. Za ove sa beretkama kasnije ću saznati da su pripadnici formacija kapetana Dragana. Uspješno smo prošli pored njih i uputili se prema Gornjem Rahiću, gdje nam je bilo ratno mobilizacijsko mjesto. Naišli smo na nekoliko barikada i kontrola, ali smo uspjeli proći”.

U Gornjem Rahiću je bio veliki broj ljudi. Vladalo je opšte rasulo. U sjedištu rezervne policije Mirsad Haseljić je zatekao Zahira Porovića, Dževada Herćinovića, Muhameda Fazlića i još neke rukovodne radnike i mnoštvo policajaca. Niko nije znao šta da radi, jer nisu uspjeli stupiti u kontakt sa opštinskim, a ni regionalnim rukovodiocima u Tuzli.⁵⁹

“Dobili smo poziv iz Policijske stanice da se vratimo u Brčko, da je tamo stanje u redu”, kaže Mirsad Haseljić. “Rekao sam: ‘Ljudi, ja sada idem iz Policijske stanice, nepoznati vojnici su ušli u Stanicu, Grad je okupiran’. Poziv je uputio komandir policije Zlatko Jašarević, tvrdeći da se nalazi u svojoj kancelariji u Policijskoj stanici, da je sve pod kontrolom, da je na Savjetu za narodnu odbranu dogovoreno da će policija i vojska zajedno uspostaviti javni red i mir u Gradu, da neće dozvoliti pljačku i nasilje.

⁵⁹ AIIZ, inv.br. 5015, Izjava M. H.

Ispostavilo se kasnije da je to učinio pod pritiskom. Prethodno je i on na prevaru došao, jer ga je, također, pod pritiskom, pozvao predsjednik opštine Mustafa Ramić.”⁶⁰

Odlučeno je da se Mirsad Haseljić sa Ivanom Krndeljom i još trojicom ljudi, koji su bili tada u Gornjem Rahiću, vrati u Grad i provjeri da li su tačne te informacije. Bili su to: Zahir Porović, Esad Banda i Zlatan Muslić. Sa Muhamedom Fazlićem Haseljić je dogovorio lozinku na osnovu koje bi se i ostali mogli vratiti ako sve bude u redu. Uz njega i Fazlića tu je lozinku još samo znao Dževad Herćinović.⁶¹

Po dolasku u Grad vozilo su iz predostrožnosti ostavili ispred Privredne banke na lijevoj strani obale rijeke Brke i pješke krenuli prema Policijskoj stanici. Na desnoj obali Brke vidjeli su ljude u maskirnim uniformama, u borbenom položaju, sa automatskim naoružanjem i mitraljezima. Pustili su ih da prođu. U Policijskoj stanici su zatekli Zlatka Jašarevića. Kada su ga vidjeli bilo im je jasno da su skupa prevareni.⁶²

⁶⁰ AIIZ, inv.br. 5007, Izjava M. H.

⁶¹ AIIZ, inv.br. 5015, Izjava M. H.

⁶² AIIZ, inv.br. 5007, Izjava M. H.

4. Obraćanje predsjednika Opštine građanima putem Televizije

Sakiba Rejzovića, snimatelja lokalne brčanske Televizije, rušenje mostova na Savi zateklo je kod prijatelja u naselju Grčica. Snažna eksplozija ih je probudila. Ustali su i pogledali kroz prozor šta se dešava. Čula se pucnjava iz pješadijskog naoružanja. Srbi koji su, inače, bili većinski u tom naselju, žurno su ulazili u svoje automobile i odlazili na mobilizacijsko mjesto. Sačekao je da svane, a zatim predložio prijatelju da zajedno odu do centra Grada, gdje se nalazila lokalna Televizija i provjere da li treba šta snimati. Pošto je on želio da nastavi spavati, Sakib je krenuo sam.⁶³

“**Iznenadilo me je**”, sjeća se Sakib Rejzović, “**da sam na putu prema Gradu nailazio na već postavljene srpske barikade i kontrolne punktove**”. U lokalnoj Televiziji Sakib je zatekao ruševinu. Vrata su bila izletjela iz zida, a prozori polupani. Na zgradi nije bilo crijepa. Na opremu je pala prašina i malter. Nazvao je direktora Televizije Vasifa Sulejmanovića i rekao mu šta je vidio. Vasif je tražio da dođe kod njega kući i naredio mu da skloni opremu na sigurno mjesto. Sakib ga je zamolio za dozvolu da uzme jednu kameru

⁶³ AIIZ, inv.br. 5018, Izjava S. R.

kako bi mu se u slučaju potrebe našla pri ruci. Pošto mu je dozvolio, uzeo je kameru i ponio je svojoj kući.

“Sutradan, 1. Maja, sjedio sam sa bratom i snahom ispred kuće i pio kafu”, kaže Sakib, “kada sam preko Radio – Brčkog čuo saopštenje, koje je pročitao spiker Desimir Sofrenić, da će se predsjednik Opštine Mustafa Ramić, putem lokalne Televizije a povodom nastale situacije obratiti građanima Brčkog. Znajući da taj posao ne može uraditi bez mene, uzeo sam kameru, sjeo na bicikl i krenuo u Redakciju”.

Prešao je Stari most preko rijeke Brke i kada je došao do prodavnice “Ideal” jedan stariji čovjek ga upozorio da ne ide dalje, jer je pred zgradom SUP-a mnogo vojske. Stao je i razmislio je li bolje da nastavi put ili da se vrati. U tom trenutku iz haustora je izašao jedan vojnik (bio je to haustor kina “Oslobođenje”) i naredio mu da priđe. Pitao ga je za dokumenta i šta nosi u koferu. Sakib mu je dao ličnu kartu i objasnio da u koferu nosi kameru, da je snimatelj lokalne Televizije preko koje uskoro građanima treba da se obrati predsjednik Opštine Mustafa Ramić. Naredio mu je da se prethodno javi u zgradu SUP-a.⁶⁴

“Pred zgradom SUP-a sam vidio mnogo vojnika u

⁶⁴ Isto.

šarenim i crnim uniformama”, kaže Sakib. “Svi su imali po dva naoružanja: na prsima automatske puške, a na leđima zolje. Među njima sam prepoznao Petra Zarića, sa kojim sam se od ranije dobro poznavao i, čak bih mogao reći, gajio prijateljske odnose. Uperio je u mene ‘škorpion’ i upitao šta ću tu. Nakon mog objašnjenja uveo me je u zgradu SUP-a. U tom trenutku naišli su novinari lokalne Televizije: Boško Lomović i Sead Burić. S njima su bili predsjednik opštine Mustafa Ramić i pomoćnik komandanta za bezbjednost kapetan Momčilo Petrović. Svi skupa smo se uputili ka studiju lokalne Televizije. Lokalna Televizija se, inače, nalazila u zgradi starog hotela ‘Posavina’, odmah preko puta zgrade SUP-a”.

Za desetak minuta Sakib je pripremio sve što je bilo potrebno za snimanje. Razgovor sa predsjednikom Opštine Ramićem i kapetanom Petrovićem vodio je Sead Burić. Putem titl – generatora Sakib je ispisao u ćošku ekrana telefon na koji su se gledaoci mogli javljati u program i postavljati pitanja, pošto je razgovor išao “uživo”.⁶⁵

“Ja sam se u toj emisiji”, kaže Mustafa Ramić, “obratio gledaocima otprilike ovim riječima: ’Desio se pad

⁶⁵ Isto.

mostova, nismo još ustanovili ko je to uradio, ekipe policije rade na tome, trebalo bi da nas ne hvata panika i ne činimo nepromišljene poteze'. Parafraziram malo taj svoj nastup. Pokušao sam, dakle, takvim riječima da utičem na narod da sačeka, da ne paniči. Kamera je, naravno, držala u kadru mene i kapetana Petrovića, ali nije mogla da pokaže onu silu naoružanih ljudi koji su bili tu i pratili šta ću reći i šta će se njima reći".⁶⁶

"Predsjednik opštine Mustafa Ramić je želio da smiri situaciju", sjeća se Sakib Rejzović. "Pozvao je izbjegli narod da se vrati svojim kućama, a one koji još nisu otišli da ne idu iz Grada, da raspakuju svoje kofere, da će se sve normalizovati. Međutim, na njegovom licu sam primijetio zabrinutost. Faktički, on je tada bio zarobljenik i morao je reći to što je rekao. Oko njega, u samom holu, ispred vrata studija nalazilo se desetak naoružanih ljudi, Srba, neki sa šljemovima, a neki sa kokardom na glavi. Uz njega je uz to bio, i u stopu ga pratio, kapetan Petrović koji je takođe imao oružje. Predsjednik opštine je bio bez oružja, a u takvom okruženju ne bi mu mnogo ni koristilo".⁶⁷

⁶⁶ AIIZ, inv.br. 5036, Izjava M. R.

⁶⁷ AIIZ, inv.br. 5018, Izjava S. R.

Jedan gledalac je postavio pitanje predsjedniku Opštine Mustafi Ramiću da li mu je poznato da se na Radio – Brčkom emituju velikosrpske pjesme. Predsjednik je slegao ramenima, jer nije znao za to. Rekao je da se smjesta s tim prekine. Okrenuo se prema kapetanu Petroviću i upitao ga da li on na to može odgovoriti. Kapetan je obećao da će sve učiniti kako bi Radio – Brčko emitovao program kao prethodnih dana. Gledaoci su i dalje zvali. Sakib je primao pitanja i prosljeđivao ih. Jedan gledalac je pitao predsjednika Ramića da li mu je poznato da su neki ljudi odvezli kamion sa lijekovima iz apoteke koja se nalazila preko puta Pošte u centru Grada. Predsjednik je rekao da mu je to poznato i da je već preduzeta akcija da se uhvate počinioci. Jedna žena je obavještavala Ramića da je upravo došlo do pucnjave na području mjesne zajednice “4. juli”. Ta pucnjava se mogla čuti i u studiju. Odjekivale su snažne detonacije, a pucalo se i rafalno. Predsjednik je rekao da se smjesta prekine sa oružanim provokacijama, da je bolje stotinu dana pregovarati nego jedan dan ratovati.⁶⁸

“Pogledao sam sa prozora studija, koji se nalazio na spratu hotela ‘Posavina’”, kaže Sakib Rejzović, “i primijetio

⁶⁸ Isto.

da civili bježe, vojska trči, a auta jure”.⁶⁹

—“Vjerujem da sam odao utisak iznenađenja“, sjeća se Mustafa Ramić, “a moram reći da sam to i namjerno uradio pošto riječima nisam mogao upozoriti narod na ono što se dešava. Tog momenta okrenuo sam se kapetanu Petroviću i upitao ga šta ovo znači, otkuda ova pucnjava, kakva je sad ovo provokacija, šta ovim činom činite. U stvari, ja sam na određeni način njega napao. Imao sam sreću da sam ga zbunio, jer on, očigledno, nije bio pripremljen na to. Rekao je da to nije ni njemu poznato. Pokušao je da radio – vezom uspostavi kontakt sa svojim, naravno, i da dobije odgovor na to šta se dešava”.

“Nastala je pometnja”, sjeća se Sakib Rejzović. “Telefon je zazvonio. Kada sam digao slušalicu javio mi se nepoznati glas koji se nije htio predstaviti i upitao da li je još u Studiju predsjednik opštine Mustafa Ramić i da li može da dođe na telefon. Predsjednik je prišao telefonu i javio se. Razgovor je trajao kratko. Stajao sam u neposrednoj blizini tako da sam mogao čuti šta govore. Taj nepoznati glas rekao je predsjedniku da ga hitno traže i očekuju u kafani ‘Plavi 9’.”

⁶⁹ Isto.

“Zabuna je trajala možda minut, minut i po”, kaže Mustafa Ramić. “Iskoristio sam je i izašao iz Studija. Imao sam sreću da mi je auto bio parkiran ispred zgrade. Okolo je bilo dvadesetak stražara, do zuba naoružanih, koji nisu bili pripremljeni za to da ja mogu sam da izađem i da odem. Sjeo sam u auto i prešao preko rijeke Brke, koja je od Studija udaljena oko 200 metara. Tako sam se izvukao.”

“Kada je predsjednik Ramić otišao, nastojao sam i ja da odem”, kaže Sakib Rejzović. “Pogledao sam kroz prozor Studija da vidim kakva je situacija napolju. U centru Grada su se skupljali srpski vojnici. Dolazili su mini auto-busima i privatnim kolima. Vidio sam dvojicu koji su se popeli na Znanstveni centar i zauzeli položaje. Držali su u rukama snajpere i njima pokrivali korito Brke. Razmišljao sam kako da pređem most, a da ne pucaju na mene. Među vojnicima sam poznao jednog brčanskog Srbina, zvao se Vaso. Zovnuo sam ga imenom i upitao da li može dvojicu snajperista da zamoli da me propuste, da ne pucaju. Prišao im je i objasnio, a onda meni rukom dao znak da mogu preći. Tako sam došao svojoj kući u Kolobaru”.⁷⁰

⁷⁰ Isto.

5. Bošnjaci i Hrvati napuštaju Grad

Odmah po rušenju mostova, 30. aprila 1992, Bošnjaci i Hrvati su počeli masovno da napuštaju Grad. Bježali su sa onim najnužnijim što su mogli ponijeti, ostavljajući iza sebe otvorene kuće, samo da spase goli život. Ko je imao prevozno sredstvo upotrijebio ga je, a ko nije - bježao je pješke. Bošnjaci su se kretali prema Gornjem Rahiću i Maoči, prostorima koje su odvajkada nastanjivali, a Hrvati prema Donjem Rahiću, Krepšiću i Ulicama. U Gradu su ostajali oni koji su vjerovali komšijama Srbima i JNA da će ih zaštititi od srpskih oružanih formacija. Dio njih je povjerovao pozivu predsjednika Mustafe Ramića da slobodno ostanu, da im se ništa neće i ne može desiti, a neki, koji su već bili izbjegli, čak su se i vratili. Bilo je, sigurno, i onih koji su se teško rastajali od svojih domova i imovine, potcjenjujući ono što će se desiti. Organizirane evakuacije stanovništva iz Grada nije bilo.⁷¹

Za razliku od Grada, evakuacija je pripremljena i organizirano obavljena u prigradskim mjesnim zajednicama: Dizdaruša, "4. Juli", Rijeke, Klanac, Meraje, Mujkići, Gluhakovac, Ivici i Broduša. U tim mjesnim zajednicama agre-

⁷¹ AIIZ, inv.br. 5029, Izjava Š. S.

soru je kasnije pružen oružani otpor, čime je njegov napad zaustavljen. Uspostavljene su linije odbrane i zaštićeno izbjeglo stanovništvo.⁷²

U mjesnoj zajednici Klanac skoro svo stanovništvo je bilo evakuirano. Ostali su samo neki tvrdoglavi pojedinci, njih ukupno pet, koji se nisu htjeli povući ni kada su odbrambene linije pale. Dočekali su Srbe kao prijatelje, a odvedeni su u koncentracione logore, gdje su preživjeli brojne patnje, a mnogi ostali i bez glave. Stav branilaca je bio da u naselju mogu ostati samo oni koji imaju oružje i volju da brane i odbrane svoje domove i živote svojih najmilijih. Takvih, nažalost, nije bilo mnogo – ne zato što je manjkalo volje, nego oružja.⁷³

Narod je prebacivan kamionima privatnih autoprevoznika u pravcu Gornjeg Rahića i Maoče, s obzirom da su, uglavnom, u pitanju bili Bošnjaci. Učinjeno je to mirno, bez panike. Svaki je autoprevoznik znao gdje će se javiti, koliko ljudi preuzeti i gdje ih odvesti. Stanovništvo mjesne zajednice Klanac, inače najveće mjesne zajednice u opštini Brčko, koja je brojala oko 5 hiljada stanovnika, bilo je evakuirano do 12 sati

⁷² AIIZ, inv.br. 5022, Izjava F. M.

⁷³ AIIZ, inv.br. 5034, Izjava H. J.

1. maja. Slično je urađeno i u ostalim mjesnim zajednicama koje su gravitirale Gradu.⁷⁴

⁷⁴ Isto.

6. Napad na Policijsku stanicu

Profesionalne policije u Brčkom 1. maja 1992., praktično, nije bilo. Političko vođstvo hrvatskog naroda, odnosno vrhovništvo HDZ-a, još tokom aprila neosjetno je izvlačilo ljudstvo, oružje i tehniku u sela sa hrvatskom većinom. To im je bilo olakšano činjenicom da je načelnik Službi bezbjednosti bio Hrvat Stjepan Filipović. Hrvati su formirali svoju Policijsku stanicu u Goricama, sa ciljem da brane hrvatska sela.

Političko vođstvo Srba, odnosno rukovodstvo SDS-a, policajce srpske nacionalnosti izdvojili su još tokom januara 1992. Formalno su bili u zajedničkoj policiji, ali su slušali i izvršavali naredbe samo starješina srpske nacionalnosti, odnosno SDS-a.

Policajci bošnjačke nacionalnosti ostali su, praktično, sami. Svjesni situacije kako se primicao početak napada, i oni su ljudstvo i oružje sa kojim su raspolagali izmještali u Gornji Rahić, kraj sa bošnjačkom većinom stanovništva. U Stanici u Brčkom je 1. maja bilo svega desetak policajaca, i to onih koji su prevarom dovedeni.

“Tog dana”, sjeća se Mirsad Haseljić, “nismo mogli izaći iz Policijske stanice, jer su svuda okolo bila lica u maskirnim uniformama. Došli su Boško Maričić, jedan od članova najužeg rukovodstva SDS-a i Dragan Veselić, koji

će kasnije biti postavljen za načelnika Policijske stanice, da bi saznali koliko ima policajaca i ima li ko od rukovodilaca. Bilo nas je svega desetak policajaca, i to samo Bošnjaka i Hrvata. Srpski policajci i civilni radnici su ulazili i nakon kraćeg vremena izlazili, a nama nisu dali da izađemo. Bili smo, praktično, zarobljeni. Ipak, u večernjim satima dozvolili su meni, Zahiru Poroviću i Esadu Bandi da u pratnji ljudi u maskirnoj uniformi odemo do vozila koje smo ostavili na drugoj strani rijeke Brke. Iskoristio sam priliku i rekao Zahiru i Esadu da idu u Gornji Rahić i ostalim prenesu da ne dolaze u Brčko, a ja sam se, da ne bi bilo sumnjivo, vratio u Policijsku stanicu. Jedan od razloga je bio i to što su se u Stanici nalazile još neke moje kolege, koje nisam htio da ostavim.

Tokom te noći lica koja nisam poznavao, jer nisu bila sa brčanske teritorije, obučena u maskirnu uniformu išla su od kancelarije do kancelarije, razvaljivali kase i stolove i odnosili ono što nađu. Tu noć smo proveli sjedeći na klupama. Sutradan, 2. maja u popodnevnim satima u Policijsku stanicu je došao neki potporučnik Serdo s poručnikom Božom Božićem i pozvao sve policajce da izađu u hodnik. Uzeo je spisak i pročitao nas osam: Krndelj Ivana, Bijelić Dubravka, Šahman Asima, Avdić Kadriju, Dragičević Marka, Livadić Smajla, Jašarević Zlatka i

mene. Rekao nam je da se izdvojimo u stranu. Na drugoj strani su ostali policajci srpske nacionalnosti: Gajić Simo, Lazarević Dragan i Vasiljević Luka. Serđo i Božo, koji su se inače predstavili kao oficiri JNA, rekli su da mi kao Bošnjaci i Hrvati nismo više poželjni u policiji u kojoj ubuduće mogu raditi samo Srbi. Teško mi je bilo, jer niko se od mojih kolega Srba, sa kojima sam radio desetak godina, nije usprotivio takvoj odluci.

Od tog momenta u Stanicu su počela da ulaze meni nepoznata lica namazana raznim bojama, u rukama su imali 'škorpione' sa snajperima i prema nama su se veoma bahato ponašali. Nas osmoricu uveli su u sobu broj 10 i zaključali. Nismo znali šta nas dalje čeka."⁷⁵

⁷⁵ AIIZ, inv.br. 5015, Izjava M. H.

7. Izrastanje jezgra odbrane

Oružani napad na Brčko je počeo rušenjem mostova na rijeci Savi. U prvi organizirani napad, koristeći pri tome pješadiju i artiljeriju, agresor je krenuo 1. maja 1992. godine. Tog dana napali su Bošnjake na području mjesnih zajednica “4. juli” i Dizdaruša.

“Naši momci su ih spremno dočekali”, kaže Rifat Mujanović. “Tu nam je poginuo Sakib Hadžajlić i on je prva žrtva u pružanju otpora u Brčkom. Srbi su mislili da će proći kao u Bijeljini, ali smo ih mi uspjeli zaustaviti. Imali smo nešto pušaka M – 48, mitraljez M – 53, dvije – tri ‘zolje’ i jednu ‘osu’. Minobacača nismo imali, a o težem naoružanju da i ne govorim.

Odbranom je komandovao Huso Bahor. Zaustavili su ih tako što je pucala cijela linija. Srbi nisu znali koliko ih je i kakvim oružjem raspolažu i zastali su. Kada su vidjeli da ne mogu proći, počeli su sa granatiranjem. Nisu imali dobre koordinate i uglavnom su promašivali. Napad su izveli u popodnevnim satima, između 16 i 16³⁰.”⁷⁶

Agresorski napad se ubrzo prenio i na područje mjesnih zajednica Klanac i Broduša. Tamo su ih sa svojim momcima

⁷⁶ AIIZ, inv.br. 5044, Izjava R. M.

dočekali Hajrudin Jusufović – Belja i Šemsudin Saković. Raspolagali su sa svega pedesetak momaka koji su imali oružje. Bahor, Saković i Jusufović bili su stalno u telefonskoj vezi i jedni drugima priskakali u pomoć.⁷⁷

“Nije postojala nikakva komunikacija sa Opštinskim štabom”, kaže Šemsudin Saković. **“Sve je palo na pleća prostornih jedinica snage četa: Gluhakovca, Meraja, Ivika, Broda, Broduše, Starog rasadnika, Klanca, Dizdaruše, Rijeka, Omerbegovače. Sve su te jedinice samoincijativno formirane, ali su, na sreću, bile kadre primiti taj prvi udar”.**⁷⁸

Te su jedinice imale lokalni karakter, sa malim brojem profesionalaca. Vodile su ih, uglavnom, rezervne vojne starješine. Iako slabo naoružani, uspjeli su da zadrže moćnu armadu JNA i dobro naoružane ostale srpske vojne formacije, zahvaljujući, prije svega, snažnoj volji i neviđenoj hrabrosti. Nisu ti ljudi ideološki bili vođeni, nisu pripadali ni jednoj stranici. Borili su se samo za pravo na život, svoj i svojih najmilijih, svjesni da nikoga nisu ugrozili, a da im se čini velika nepravda i to od onih u koje su do juče vjerovali i u koje su se zaklinjali.

⁷⁷ AIIZ, inv.br. 5034, Izjava H. J.

⁷⁸ AIIZ, inv.br. 5029, Izjava Š. S.

8. Efektivna okupacija Grada

“U toku napada u Brčko je ušlo osam vojski”, kaže Luka Lučić: “Mandini četnici, Šešeljevi četnici, Jovićevi četnici, draganovci, arkanovci, mauzerovci, Srpska teritorijalna odbrana i Jugoslovenska narodna armija, koja je još od ranije bila tu. Možda je to bilo i dobro, jer nisu imali koordinaciju za zajedničko djelovanje, što je omogućilo braniocima da ih zadrže u prvom valu i zaštite narod koji se povukao prema bošnjačkim i hrvatskim selima”.⁷⁹

“U napadu na grad Brčko učestvovalo je oko 80 tenkova i, koliko ja znam, preko 100 topova. Da ne govorim o ljudskoj sili i puškama koje su išle na grad”⁸⁰, kaže Mustafa Ramić.

“Već 2. maja”, sjeća se Ramiz Kulović, “Grad je bio potpuno okupiran. Ja sam, ne znajući šta se dešava u Gradu, taj dan došao na posao zajedno sa kolegom Mirzom Malkočem. Već kod prelaska rijeke Brke naišao sam na dvojicu vojnika u maskirnim uniformama, namazanih raznim bojama. Po naglasku sam zaključio da su iz Srbije.

⁷⁹ AIIZ, inv.br. 5032, Izjava L. L.

⁸⁰ AIIZ, inv.br. 5036, Izjava M. R.

Legitimisali su nas. Kada su čuli da radimo u 'Elektrodistribuciji', rekli su da im trebamo i da produžimo. Kod Aletove ćevabdžinice naišli smo na grupu srpskih specijalaca. I oni su nas legitimisali i uputili dalje. Kod hotela 'Galeb' bilo je kao na 'buvljoj pijaci'. Tu je bilo vojske ne znam kakve sve ne: sa beretkama, šeširima, namazanih, nenamazanih, sa raznim oružjem u rukama, pištoljima i noževima o pojasu."⁸¹

"Grad su osvojili, praktično, bez pucnjave", kaže Dževdet Šehović – Gari. "U subotu, 2. maja ujutro, kada sam izašao na ulicu bila je sablasna tišina, muk. Svuda okolo bili su uniformisani i naoružani ljudi. Nosili su razne uniforme: bilo ih je sa šeširima, sa oznakama 4 'S', uglavnom, bile su šarene. Među njima nisam prepoznao nijednog brčanskog Srbina. Na ulici nisam vidio civila, svega dvojicu, ali su na svakom koraku bile srpske patrole. Na stotinu metara tri puta su me zaustavili. Rekli su da idem kući i da se više ne krećem."⁸²

Komandant Srpske nacionalne garde, formirane u Bijeljini neposredno pred otvorenu oružanu agresiju na Bosnu

⁸¹ AIIZ, inv.br. 5012, Izjava R. K.

⁸² Arhiv TV BiH, film "Dossier Brčko", Izjava Dž. Š.

i Hercegovinu, Ljubiša Savić – Mauzer, u ekskluzivnoj izjavi za Televiziju Srbije rekao je da je pod njegovom komandom 2. maja 1992. iz Bijeljine u Brčko krenulo 700 naoružanih ljudi. Bili su to aktivni i rezervni srpski policajci, dobrovoljci iz Bijeljine i okolnih sela i 100 pripadnika Srpske nacionalne garde, kasnije poznati kao “mauzerovci”. “**Mi smo**”, kako kaže Mauzer, “**došli u Brčko na poziv komande Garnizona i predsjedništva srpske opštine Brčko**”.⁸³ Ova oružana formacija je iz Bijeljine ispraćena uz sve počasti. Masa srpskog naroda im je klicala kao junacima, a pravoslavni sveštenik poškropio svetom vodicom, uz ritual kretanja u krug. U Brčko su stigli u devet autobusa. U krugu Kasarne, također im je priređen svečan doček u prisustvu visokih oficira i srpskih civilnih rukovodilaca, na čelu sa predsjednikom srpske opštine Brčko Đorđem Ristanićem.

Tog istog dana u Brčko je iz Bijeljine stigla i jedna jedinica šešeljevaca. Predvodio ju je četnički vojvoda Mirko Blagojević. Doček im je priredio vlasnik kafića “Bolero” Mile Gatarević. U Brčkom su već zatekli pripadnike vojnih formacija kapetana Dragana, koji su kao karakteristično obilježje nosili crvene beretke. Draganovce su predvodili Saša Stojanović,

83 Arhiv TV BiH, film “Panteri”, Izjava Lj. S. M.

Radivoje i Božo Božić, sva trojica iz Srbije.

Grad je osvojen sa istočne i jugoistočne strane, iz pravca Bijeljine. To nije bio problem, jer izuzev naselja Brezovo Polje, u kojem su od osnivanja živjeli Bošnjaci, u svim ostalima su bili Srbi. Bez ikakvog otpora okupirani su vitalni privredni objekti: Autoprevozno preduzeće "Laser", Tekstilni kombinat "Interplet", Tvornica akumulatora "Tesla", Fabrika namještaja "Bosna" Industrija mesa i konzervi "Bimeks", Tvornica ulja "Bimal", Tvornica stočne hrane "Posavka", a zatim vitalni objekti u Gradu: Radio - Brčko, Lokalna televizija Brčko, zgrada Pošte, zgrada SUP-a.

JNA je još od ranije kontrolirala sve objekte, tako da nikakvo samoorganiziranje Bošnjaka i Hrvata za pružanje otpora nije bilo moguće. Nekoliko mjeseci prije početka napada, u Brčkom se nalazilo oko 600 specijalaca Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije koji su pratili svaki pokret Bošnjaka i Hrvata. Srpski policajci i aktivisti SDS-a, također su imali zadatak da vrše strogu kontrolu. Ono policije što je ostalo u zgradi SUP-a bilo je premalo da brani gradsko jezgro. Njihove kolege hrvatske i bošnjačke nacionalnosti, po uputstvima svojih političkih rukovodilaca, nalazili su se u selima sa hrvatskom i bošnjačkom većinom. Čelnici HDZ smatrali su da Grad ne treba braniti, jer je u njemu živjelo malo Hrvata,

već hrvatska sela. Takvom odlukom oni su Hrvate u Brčkom ostavili Srbima na milost i nemilost. U takvoj situaciji Bošnjaci su napadnuti od Srba, a izdani od Hrvata, čime su ostali usamljeni.

Srpske vojne formacije na prvi otpor su naišle u prigradskim mjesnim zajednicama: Dizdaruši, "4. Juli", Klancu i Broduši. Bilo je to 1. maja. Naredni dan organizirani otpor pružili su im Bošnjaci u naseljima Meraje, Mujkići, Gluhakovac i Ivici.⁸⁴

Štab vojnih srpskih formacija Kapetana Dragana bio je smješten u Pravoslavnoj crkvi u Srpskoj Varoši. Činjenica porazna za vjersku ustanovu, porazna za pravoslavlje kao vjeru. Ne čudi, jer se od početka Srpska pravoslavna crkva stavila u funkciju velikosrpske politike Slobodana Miloševića. Iz tog Štaba, smještenog u pravoslavnoj crkvi, stigla je komanda da se pređe rijeka Brka i uđe u bošnjačko naselje Kolobara, a zatim krene prema ostalim mjesnim zajednicama koje su, uglavnom, nastanjivali Bošnjaci. Krvavi posao odrađivale su formacije Kapetana Dragana. Grupa koju je predvodio Saša Stojanović dobila je zadatak da zauzme Dom zdravlja, grupa Bože Božića Gradsku bolnicu, a Radivoja Božića neke manje

⁸⁴ AIIZ, inv.br. 5022, Izjava F. M.

objekte u Kolobari. Na otpor su naišli tek u naselju Meraje.⁸⁵

“**Napali su nas 2. maja poslije podne**”, sjeća se Asmir Tatarević – Tatara. “**Bili su to neki Rambo – tipovi, tako da se izrazim. Išli su slobodnim korakom, ne računajući na mogućnost pružanja bilo kakvog otpora. Kako smo ih dočekali? Imali smo nešto malo protuoklopnih sredstava, jedan minobacač 60 mm, dvadesetak tromblonskih mina, 7 – 8 automatskih pušaka, petnaestak dugih cijevi, uglavnom lovačkog naoružanja i nešto pištolja. Iznenadili smo ih kada smo zapucali. Raštrkali su se na sve strane. Toliko smo ih zbunili, da taj dan nisu više išli u akciju.**

Mi nismo imali neku strategiju, nismo imali rovove. Kretali smo se između kuća na liniji od lijeve obale rijeke Brke, preko Rosulja, Bolnice i dalje prema Mujkićima.

Prvi žičani okršaj sa njima imali smo sutradan, 3. maja. Taj dan su nas počeli granatirati. Bilo je užasno. Kada granata eksplodira na svega nekoliko metara udaljenosti, kosa se diže na glavi. Tada smo prvi put pogodili njihov transporter. Zapušio se. Šta smo u tom trenutku mogli uraditi? Da li smo mogli doći do transportera? Teško je sada reći. Nismo znali šta je sa posadom. Bili bismo sig-

⁸⁵ Arhiv TV BiH, film “Dossier Brčko”.

urno izloženi znatnim žrtvama. Pucali su snajperima sa solitera u Kolobari i sa okolnih zgrada. Bili smo zasuti takvom vatrom da se i sada čudim kako niko od nas nije bio pogođen. Prvi put smo se susreli s tim. Pitali smo se kako ćemo sve to da izdržimo, pogotovo kada su se čuli tenkovi koji su došli do Stare džamije i Medicinskog centra. Sav taj strah nadvladala je želja da se zadrže i da se izdrži, da se izvuče narod koji je još bio u kućama, da se prebace u Brku, Gornji Rahić, Maoču i druga mjesta slobodne brčanske teritorije.”⁸⁶

Tu šansu imali su samo oni koji su bili iza leđa branilaca. Bošnjacima i Hrvatima koji su ostali u Gradu – više se nije moglo pomoći. Njih su čekali dani užasa: mučenje, silovanje i ubijanje - genocid.

⁸⁶ AIIZ, inv.br. 5028, Izjava A. T.

Rušenje Savskog mosta u Brčkom 30. aprila 1992. godine i žrtve na njemu označili su početak destrukcije i zločina.

Njihove paravojne jedinice počinile su zločine u Brčkom (maja 1992): Željko Ražnatović – Arkan, Vojislav Šešelj, Mirko Jović i Dragan Vasiljković, zvani Kapetan Dragan.

Brčko, 2. maj 1992.: Srpska nacionalna garda iz Bijeljine učesnik u zločinačkim akcijama. Nakon što su stigli u Brčko, Ljubiša Savić – Mauzer vrši smotru svoje jedinice pred akciju.

Ljubiša Savić – Mauzer, komandant Srpske nacionalne garde iz Bijeljine. Njegova jedinica u Brčkom "čistila" je od Bošnjaka naselja Kolobara, Meraje, Mujkići, Gluhakovac i Ivici.

Umjesto odbrane Grada, uključeni su u napad na sugrađane i vršenje zločina. Pripadnici "srpske" Teritorijalne odbrane u Brčkom.

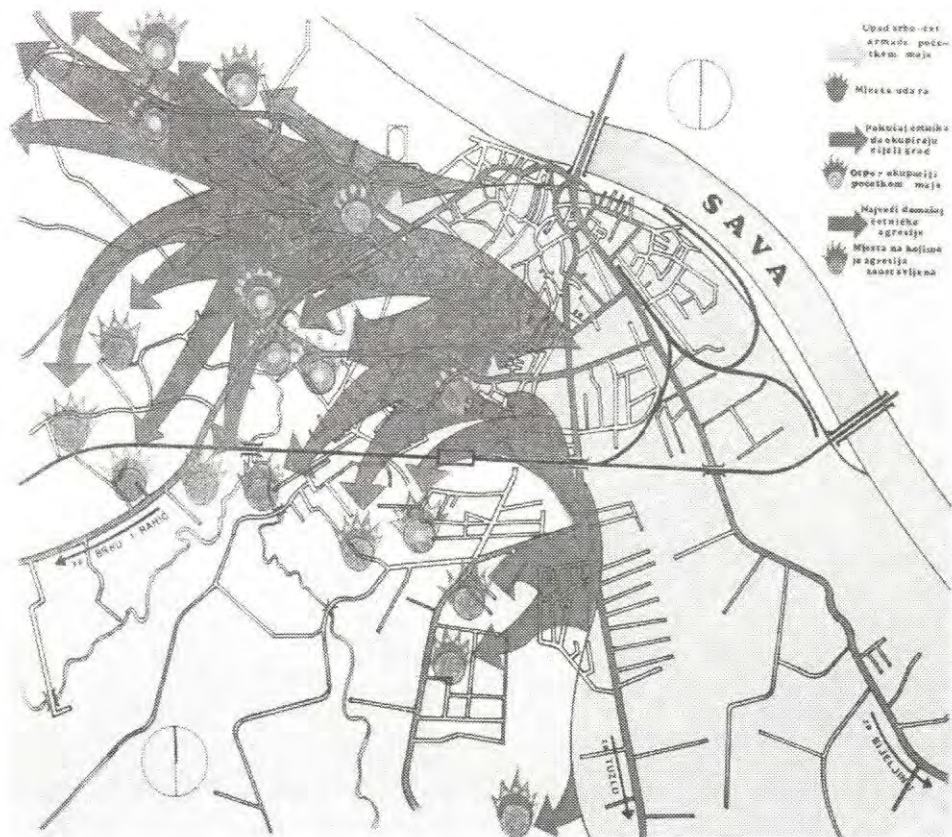
Okupatorski vojnici u Brčkom 1992. godine. Izgled i ponašanje dovoljno govore.

Evakuacija stanovništva iz Brčkog, 30. april 1992. godine. Bošnjaci su bježali prema selima sa bošnjačkom većinom, a Hrvati prema selima sa svojom većinom.

Spašavani su samo goli životi. Gornji Rahić 1. maj 1992.: Tuga i bol za onim što su izgubili, a neizvjesnost pred onim što ih čeka.

Nasilje i zločini u Brčkom početkom maja 1992. podstakli su otpor žrtve agresoru.

III

SABIRNI CENTRI

1. Odvođenje civila u sabirne centre ✓

Odbrambeni prsten oko Brčkog već je bio uspostavljen 3. maja 1992. godine. Prostirao se od Dizdaruše, preko naselja “4. juli”, Rijeke, Broduša, Klanac, Meraje, Mujkići do Gluhakovca. Ko se od Bošnjaka i Hrvata našao izvan tog prstena, mogao je reći da je na slobodi. Onima koji su ostali unutra – spreman je užas.

Prvi na udaru bili su Bošnjaci u naselju Grčica. To je naselje bilo u istočnom dijelu opštine Brčko, dakle prema Bijeljini, i jedino sa većinskim srpskim stanovništvom. Još tokom aprila 1992. u Grčicu su ušle naoružane srpske formacije koje su, zajedno sa mjesnim stanovništvom, čekale početak oružanog napada na Brčko.

“**Već 1. maja**”, sjeća se Sena (jedna od žena koju su srpski ekstremisti silovali), “**mi - Bošnjaci nismo smjeli izlaziti iz kuća. Naše komšije Srbi obukli su neko vojnu, a neko policijsku uniformu i zajedno sa pridošlim Srbima iz Srbije i Semberije počeli ulaziti u naše kuće pod izgovorom da traže oružje. Pri odlasku odnosili su telefonske aparate kako ne bismo imali kontakte sa rodbinom i prijateljima. Ja sam u porodičnoj kući živjela sa mužem koji je bio težak bolesnik. Ušla su trojica mladića u uniformama JNA. Jedan**”

se zvao Tolić Zoran, sin Borislava iz Paraćina, drugi Miki, ne znam odakle je bio, a treći Dragan.

Ispočetka su bili ljubazni. Rekli su da su oni pripadnici Jugoslovenske narodne armije, da nam ništa nažao neće učiniti, samo da im dozvolimo da tu spavaju i jedu. Dozvolili smo im, jer nismo imali izbora. Ja sam kuhala. Ubrzo po useljenju, počeli su me, međutim, pitati za zlato i pare. Rekla sam da nemam ni zlata ni para. Zoran i Dragan su me počeli tući. Natjerali su me da uđem u kadu punu vode, a zatim su uključili struju. Tim mučenjem htjeli su da me prisile da im otkrijem zlato i novac. Za to vrijeme u kuću su ulazili meni nepoznati mladići sa izgovorom da traže oružje, a ustvari su pljačkali, uzimali i odnosili šta su htjeli.

Kod mog komšije Blagoja Krsmanovića bila je stationirana grupa srpskih dobrovoljaca koje je predvodio Žarko Radić iz Bijeljine. Oni su odveli moje komšije Mujanović Muhameda i sina mu Mesuda, starog 16 godina, zatim dva blizanca Hodžića, jedan se zvao Senad, a drugi je imao nadimak Škoro. Njima se poslije toga gubi svaki trag. Šta je s njima bilo sigurno znaju moje komšije: Zoran Trifković, Blagoje Krsmanović, Đuka i Goran Pavlović.”⁸⁷

⁸⁷ AIIZ, inv.br. 5040, Izjava S. V.

I Hasib Begić je početak rata dočeka u svojoj porodičnoj kući u Grčici. "Poslije rušenja mostova na Savi, 30. aprila, kaže Hasib Begić, sa svojim komšijama Bošnjacima i Hrvatima, dogovorio sam se da žene, djecu i starije osobe izmjestimo iz sela, a mi muškarci da ostanemo i čuvamo kuće. Ostalo nas je desetak. Sjećam se da su ostali: Jusuf Karahasanović, Kerim Poturak, Zekerijah, Drago, Lujo i još neki.

Drugog maja umro mi je otac koji je živio u brčanskom selu Palanka i želio sam da ga ukopam. Otišao sam kod komšije Save Lukića da mi pomogne da izađem. Rekao mi je da niko ne može da izađe iz Grčice, pa tako ni ja, i da mi on ne može pomoći. 'Savo', rekoh, 'ja bih tebi pomogao. Smatram te k'o brata'. Sa Savom sam se 20 godina družio. Voljeli smo se kao braća. Na moju molbu grubo mi je odgovorio da se sam borim u svom životu. Savina kuća je bila puna naoružanih ljudi, sa pištoljima, puškama, bombama. Vidio sam da mi nema pomoći. Na povratku kući susreo sam komšiju Iliju koji mi je u povjerenju rekao: 'Hasibe, krij se kud god znaš, bježi u mišiju rupu. Kod Save su šešeljevci i arkanovci. Govore da će pobiti sve Muslimane i Hrvate'. Kada sam to čuo zaboravio sam i na smrt oca. Požurio sam kući.

Taj dan, 2. maja, okolo se već uveliko pucalo. Meci su zviždali na sve strane. Komšijama Bošnjacima i Hrvatima koji su se krili kod mene u kući rekao sam: ‘Ljudi, bićemo svi mrtvi’. Oni su počeli da drhte od straha. Nismo imali kuda pobjeći, pa smo se predali sudbini. Neizvjesno stanje trajalo je do 6. maja.

Tog dana, ujutro oko 9 sati, došao je Zoran sa ‘tamićem’, potovario nas i rekao da nas vozi na saslušanje. Dovezao nas je do Puškarne. Tu je onda došao autobus, gdje su nas opet utovarili i povezli prema ‘Interpletu’. Dok smo čekali na benzinskoj pumpi, stiglo je putničko vozilo. Nakon njihovog kraćeg razgovora, rekli su nam da ne možemo u Bijeljinu i da će nas vratiti u ‘Laser’,” sjeća se Begić.⁸⁸

“Početak agresije na Brčko dočekao sam u naselju Kolobara, zajedno sa roditeljima, ženom i djecom kod svog punca Ćumurović Fadila”, kaže Nermin Suljagić. “Pošto su okolo padale granate i bio veliki rizik da nas može pogoditi, sklonili smo se u podrum zgrade. Noću nas je u tom podrumu znalo biti i tridesetak. Nismo znali šta se dešava, ko koga napada i u strahu smo iščekivali šta će se dogoditi.

⁸⁸ AIIZ, inv.br. 5010, Izjava H. B.

Pred zgradu su ujutro došli srpski vojnici i pozvali nas da izađemo napolje. Onako uplašeni nismo u prvi mah poslušali. Tada su oni čizmama provalili vrata i sa puškama u rukama upali unutra. Sve su nas istjerali. Odvojili su žene i djecu, a nas muškarce odveli do kraja ulice, natjerali da stanemo uza zid sa rukama iznad glave i počeli da pretresaju. Stajali smo tako oko 2 sata i već su počele da nam ruke trnu, a noge drhte. Stariji su pokušali da sjednu, ali im nisu dozvolili. Naredili su nam da u koloni, jedan po jedan, krenemo prema Staroj džamiji koja se nalazila preko puta Osnovne škole ‘Zaim Mušanović’ u Kolobari.⁸⁹

I Sakib Rejzović je uhvaćen isti dan u svojoj porodičnoj kući u naselju Kolobara. “Kada sam se vratio poslije obavljenog TV – prijenosa u kojem se predsjednik opštine Mustafa Ramić obratio narodu”, kaže Sakib, “rekao sam braći Nihadu i Seadu šta sam vidio usput, da je Grad već okupiran i predložio da bi dobro bilo dok još možemo da bježimo u Islamovac. Sead, međutim, nije želio da ide. Tvrдио je da ima čvrst podrum i dovoljno hrane da možemo izdržati 2 – 3 dana da ne izlazimo napolje. Nihad i ja ga nismo htjeli ostaviti, jer je Sead bio slabog vida. Mislili smo

⁸⁹ AIIZ, inv.br. 5013, Izjava N. S.

da nam neće biti kasno ni sutra, 2. maja, da krenemo. Ali, sve su se više i bliže čule eksplozije.

U našem podrumu je bilo mnogo komaraca, pa smo prešli u podrum kod komšinice Hike. Tu smo zatekli nekoliko porodica. Čuo sam kako ulicom 'Osmana Đikića', to je ulica odmah do naše, prolazi tenk. Stao je negdje kod Doma zdravlja i počeo pucati po naselju Klanac. Od nas je bio udaljen 100 – 150 metara.

U podrumu je bio i moj školski drug sa svojom suprugom srpske nacionalnosti. Ne znam joj ime, jer su se tek bili uzeli. Cijelu noć su se čule eksplozije, tako da niko od nas nije oka sklopio. Preko puta, u dvorište gdje se nalazila moja kuća, pala je granata, odsjekla telefonsku žicu i iščupala borić koji je od detonacije odletio na krov. Popodne se malo smirilo, a mir je trajao i tokom noći pa smo uspjeli i zaspati.

Svanuo je 4. maj koji je, također, do podne bio miran. Iznenada smo čuli glas jednog srpskog vojnika koji je pozivao da izađemo iz kuće. Provirio sam kroz prozor i vidio da moj komšija Hadžić Ahmet, zvani Papa izlazi sa suprugom i majkom iz dvorišta na ulicu. Predložio sam da i mi izađemo. Mislio sam da nam je to bolje, da nas pozivaju da izađemo kako bi nas smjestili na sigurnije mjesto. Neko se

složio s tim, a neko nije. Ja sam rekao da idem, a ostali kako hoće. Svi su ustali.

Kada sam izašao na ulicu vidio sam veliku skupinu komšija koji idu prema Medicinskom centru. Srpski vojnici, koji su do tog trenutka u dvorištu iza ograda i parkiranih automobila bili skriveni, izašli su pred nas i naredili nam da dignemo ruke iznad glave. Kod Dječijeg dispanzera zaustavila su me dvojica srpskih vojnika i upitali šta sam po nacionalnosti. Rekao sam da sam Musliman, izvadio ličnu kartu i novinarsku legitimaciju i pokazao im. Iznenada su me počeli tući. Jedan me je udario kundakom u glavu, od čega sam se sageo, a onda me je drugi udario nogom. Od tih udaraca ispale su mi lična karta i novinarska legitimacija, ali sam uspio da se održim na nogama, da ne padnem. U tom trenutku upitali su mog komšiju Admira Kucalovića šta je po nacionalnosti, na što je on rekao da je Srbin. To ga ipak nije spasilo, pa je dobio još više udaraca. Njegova mati je bila u neposrednoj blizini i molila ih je da joj ostave dijete, da ga više ne tuku. Jedan srpski vojnik je rekao Admiru da potrči. Admir je potrčao ne znajući ni sam gdje i zašto. Drugi srpski vojnik je viknuo prvom: 'Šta čekaš, zašto ne pucaš?' Admirova majka je stala ispred njih i počela ih moliti da ne pucaju, da Admir nije ništa kriv. Admir je i dalje trčao. Kada je stigao do ograde kod

Dječijeg dispanzera, preskočio ju je i sakrio se iza tenka.⁹⁰

✓ Pred Medicinskim centrom je bilo između dvije i tri stotine srpskih vojnika. Bili su dobro naoružani: imali su prage, oklopna vozila, 'picgauere'. Tu smo zatekli grupu komšija koje su doveli iz susjedne ulice, ulice 'Osmana Đikića'. Među njima je bilo dosta starijih osoba i djece. Neko je bio u pidžami, neko u potkošulji, neko bos – bili su u onome u čemu su se zatekli kad su srpski vojnici ušli. Sjedili su ispred Medicinskog centra na betonu i ivičnjaku. Odvajali su žene i malu djecu od muškaraca i uvodili u autobus koji je tu bio parkiran. Nismo znali gdje će ih odvesti".⁹¹

Među onima koji su ušli u autobus bila je i Anđelka Arnautalić. "Prije nego što su me uveli u autobus pitali su kako se zovem. Rekla sam – Anđelka Arnautalić. Jedan od njih kaže: 'Nešto mi sumnjivo vaše prezime.' Objasnila sam mu da sam udata za Muslimana, da živim s njim trideset godina i imam dva sina. U tom trenutku sam ugledala kako vode moje sinove. Viknula sam srpskom vojniku: 'Pustite me, ono su moja dva sina!' Kaže: 'Ma neće njima niko ništa'. 'Pustite me, rekoh, ja sam Srпкиnja,

⁹⁰ AIIZ, inv.br. 5018, Izjava S. R.

⁹¹ Isto.